

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
मराठी विभाग

एम.ए., एम.फिल, पीएच.डी, पदविका, प्रमाणपत्र
अभ्यासक्रम

उद्दिष्टे :

एम.ए.(मराठी) ह्या अभ्यासक्रमास येणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान लक्षात घेऊन पुढील उद्दिष्टे निश्चित करण्यात आली आहेत.

१. मराठी भाषा व वाङ्मय ह्यांच्याबद्दलचे प्रगत ज्ञान होणे.
२. भाषाव्यवहार व साहित्यव्यवहार ह्यांचे परस्परसंबंध समजणे.
३. साहित्यकृती व भोवतालचा वाङ्मयीन व सामाजिक-सांस्कृतिक व्यवहार ह्यांचे परस्परसंबंध समजणे.
४. विविध ऐतिहासिक परंपरा व समकालीन वाङ्मयीन प्रवाह ह्यांच्याबद्दलची जाणीव विकसित होणे.
५. वाङ्मयप्रकार, विशिष्ट कालखंड, लेखकाचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व ह्यांच्या कलाकृतीशी असलेल्या संबंधांची जाणीव व त्या दृष्टीने अभ्यासाची क्षमता विकसित होणे.
६. साहित्याचे स्वरूप, त्यासंबंधीचे विविध प्रश्न, त्यांच्याकडे पाहण्याचे विविध दृष्टिकोन ह्यांचे ज्ञान होणे.
७. साहित्यकृतीचे आकलन, विश्लेषण, मूल्यमापन ह्यांच्याबाबतच्या विविध दृष्टिकोनांचे ज्ञान होणे.
८. समीक्षादृष्टी व साहित्यकृतीच्या समीक्षेची क्षमता विकसित होणे.
९. सर्जनात्मक व समीक्षात्मक भाषिक आविष्कारासाठीची कौशल्ये विकसित होणे.

अभ्यासपत्रिकांचे संकेतांक

२०१७-२०१८ ह्या शैक्षणिक वर्षापासूनचा एम.ए.चा अभ्यासक्रम
सत्र प्रथम

संकेतांक	अनिवार्य अभ्यासपत्रिका	संकेतांक	ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका
एमआर-१	आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (इ. स. १८१८-१९२०)	एमआर-४.१	भाषाव्यवहार आणि भाषिक कौशल्ये
एमआर-२	विशेष लेखकाचा अभ्यास : मध्ययुगीन (रामदास)	एमआर-४.२	मराठीतील वैचारिक साहित्य
एमआर-३	भाषाविज्ञान-एक	एमआर-४.३	मराठीचे प्रमाणलेखन, मुद्रितशोधन आणि व्याकरण
		एमआर-४.४	लोकसाहित्य
		एमआर-४.५	विज्ञानसाहित्य
		एमआर-४.६	मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी : एक
सत्र द्वितीय			
एमआर-५	आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (इ. स. १९२०-१९९०)	एमआर-८.१	प्रसारमाध्यमे आणि भाषाव्यवहार
एमआर-६	विशेष लेखकाचा अभ्यास: आधुनिक (विभावरी शिरूरकर)	एमआर-८.२	साहित्याचे समाजशास्त्र
एमआर-७	भाषाविज्ञान : दोन	एमआर-८.३	छंद व अलंकार
		एमआर-८.४	लोकसंगभूमी : कला आणि साहित्य
		एमआर-८.५	स्त्रीसाहित्य
		एमआर-८.६	मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी : दोन
सत्र तृतीय			
एमआर-९	कालखंडाचा अभ्यास- बहामनीकाल	एमआर-१२.१	भाषांतरित भारतीय साहित्य
एमआर-१०	साहित्यविचार	एमआर-१२.२	तौलनिक साहित्याभ्यास
एमआर-११	स्वातंत्र्योत्तर मराठी साहित्यातील प्रमुख प्रवाह : एक	एमआर-१२.३	सौंदर्यशास्त्र : एक
		एमआर-१२.४	वाङ्मयेतिहासलेखनविद्या
		एमआर-१२.५	निर्मितीप्रक्रिया आणि साहित्यनिर्मिती
		एमआर-१२.६	संगणकप्रशिक्षण व मराठी भाषा
सत्र चतुर्थ			
एमआर-१३	साहित्यप्रकाराचा अभ्यास (कादंबरी)	एमआर-१६.१	भाषांतरित जागतिक साहित्य

एमआर-१४	समीक्षाविचार	एमआर-१६.२	भाषांतरविद्या
एमआर-१५	स्वातंत्र्योत्तर मराठी साहित्यातील प्रमुख प्रवाह : दोन	एमआर-१६.३	सौंदर्यशास्त्र : दोन
		एमआर-१६.४	शैलीविज्ञान
		एमआर-१६.५	उपयोजित समीक्षा
		एमआर-१६.६	साहित्य आणि इतर कला

टीप : चारही सत्रांमधील ऐच्छिक विषय हे इतर विभागांमधील विद्यार्थ्यांना घेता येतील. प्रत्येक सत्रात किमान एक ऐच्छिक विषय अनिवार्य असेल. शिवाय जादा श्रेयांकांसाठीही ऐच्छिक विषय अभ्यासता येतील. त्यांचे श्रेयांक अंतिम श्रेणी ठरविताना लक्षात घेतले जाणार नाहीत.

सत्र एक

अनिवार्य विषय

एम. आर. -१ आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (इ. स. १८१८ ते १९२०)

उद्दिष्टे :

१. वाङ्मयेतिहासाच्या संकल्पनेचा अभ्यास व उपयोजन करणे.
२. वाङ्मयीन प्रेरणा व वाङ्मयीन वृत्तीप्रवृत्ती, प्रवाहोपप्रवाह ह्यांचे स्वरूप अभ्यासणे.
३. वाङ्मयीन व सांस्कृतिक पर्यावरणाच्या संदर्भात परंपरा व नवता ह्यांची तत्त्वे निश्चित करणे व त्यासंदर्भात वाङ्मयीन कलाकृती, लेखक, वाङ्मयप्रकार, विशिष्ट कालखंड ह्यांचा अभ्यास करण्याची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

१. वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना स्पष्ट करणे.
२. इ.स.१८१८ ते १९२० ह्या कालखंडाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी :
राजकीय स्थित्यंतर आणि त्याचे राजकीय, धार्मिक, आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक जीवनावर झालेला परिणाम.
विज्ञान-तंत्रज्ञान, औद्योगिकीकरणाचा प्रारंभ.
प्रबोधन आणि राष्ट्रीय वृत्ती.
मुद्रणकलाविकास आणि वाङ्मयनिर्मिती
वृत्तपत्रे-नियतकालिकांचा उदय आणि वाङ्मयनिर्मिती
निबंधलेखन, भाषांतरित वाङ्मय, शालेय साहित्य, कोशवाङ्मय
३. इ. स. १८१८ ते १८७० हा कालखंड अंतर्गत मूल्यमापनासाठी
४. इ. स. १८७० ते १९२० ह्या कालखंडातील निबंध, कादंबरी, कविता, नाटक

संदर्भग्रंथ :

१. 'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', खंड ४ व ५, महाराष्ट्र साहित्य परिषद प्रकाशन, पुणे.
२. वैद्य सरोजिनी, 'संक्रमण'
३. पोतदार द. वा., 'मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार'
४. सरदार गं.बा., 'अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका'
५. देशपांडे अ. ना., 'आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', खंड १

६. 'प्रदक्षिणा', कॉटिनेंटल प्रकाशन, पुणे
७. शेवडे इंदुमती, 'मराठी कथा : उद्गम आणि विकास'
८. देशपांडे कुसुमावती, 'मराठी कादंबरी : शतक पहिले'
९. देशपांडे कुसुमावती, 'पासंग'
१०. कुरुंदकर नरहर, 'धार आणि काठ'
११. खानोलकर गं. दे. (संपादक), 'अर्वाचीन वाङ्मयसेवक'
१२. जोग रा. श्री., 'आधुनिक मराठी कविता'
१३. पंडित भ. श्री., 'आधुनिक मराठी कविता'
१४. कुलकर्णी द. भि., 'पहिली परंपरा'
१५. कुलकर्णी द. भि., 'दुसरी परंपरा'
१६. लेले रा. के., 'मराठी वृत्तपत्रांचा इतिहास'
१७. कुलकर्णी भीमराव, 'मराठी फार्स'
१८. गणोरकर प्रभा व इतर (संपादक), 'संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश' (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड)
१९. गणोरकर प्रभा व इतर (संपादक), 'संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश' (१९२० पासून २००३ पर्यंतचा कालखंड)
२०. कोत्तापल्ले नागनाथ, 'आधुनिक मराठी कविता'
२१. करंदीकर गो. वि., 'परंपरा आणि नवता'
२२. पुंडे द. दि. (संपादक), 'वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना'
२३. जोग रा. श्री., 'अर्वाचीन मराठी काव्य'
२४. कुलकर्णी वा. ल., 'मराठी कविता : जुनी आणि नवी'
२५. बेडेकर दि. के., 'आधुनिक मराठी काव्य : उद्गम, विकास आणि भवितव्य'
२६. क्षीरसागर श्री. के., 'केशवसुत आणि तांबे'
२७. जोग रा. श्री., 'केशवसुत काव्यदर्शन'
२८. हस्तक उषा, 'कादंबरी आणि मराठी कादंबरी'
२९. बांदिवडेकर चंद्रकांत, 'मराठी कादंबरी : चिंतन आणि समीक्षा'
३०. काळे के. नारायण, 'नाट्यविमर्श'
३१. देशपांडे वि. भा., 'मराठी नाटक आणि रंगभूमी : पहिले शतक'
३२. शिंदे मा. कृ., 'मराठी रंगभूमी : उगम आणि विकास'
३३. सरदेसाई माया, 'मराठी रंगभूमीचा उषःकाल'
३४. शनवारे ना. कृ., 'राजकीय चळवळ आणि मराठी नाटक'
३५. खोले विलास, 'शोकांतिकेचा उदय'
३६. कऱ्हाडे सदा, 'सुखनाट्याचे साहित्यरूप'
३७. हातकणंगलेकर म. द., 'मराठी कथा : रूप आणि परिसर'
३८. सोमण अंजली, 'मराठी कथेची स्थितिगती'
३९. सावदेकर आशा, 'कविवर्य तांबे : एक चिकित्सक अभ्यास'
४०. भागवत दुर्गा, 'केतकरी कादंबरी'
४१. केळकर भा. कृ., 'टिळकविचार'
४२. खानोलकर गं. दे. (संपादक), 'डॉ. श्रीधर व्यंकटेश केतकर यांचे वाङ्मयविषयक लेख'

४३. फडके भालचंद्र, 'फुले-आंबेडकर : शोध आणि बोध'
४४. दीक्षित राजा, 'एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र : मध्यमवर्गाचा उदय'
४५. वैद्य प्रभाकर, 'महात्मा फुले आणि त्यांची परंपरा'
४६. सुमंत यशवंत व द. दि. पांडे, 'महाराष्ट्रातील जातिसंस्थाविषयक विचार'
४७. मालशे स. गं., 'गतशतक शोधतांना'
४८. कुलकर्णी वा. ल., 'विविधज्ञानविस्तार'
४९. फडके य. दि., 'विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र'
५०. मालशे स.गं., 'गतशतक शोधताना'
५१. देशपांडे शिरीष गोपाळ, आपटे नंदा, 'गतशतक पत्रिका'
५२. आपटे नंदा, 'विधवाविवाह चळवळ'
५३. वाळिंबे रा. शं., 'महाराष्ट्रातील सामाजिक पुनर्घटना' - भाग एक (इ.स.१८०० ते १८४५)
५४. भावे वासुदेव कृष्ण, 'पेशवेकालीन महाराष्ट्र'
५५. जोग रा. श्री., 'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', खंड ४, आवृत्ती १९९९
५६. क्षीरसागर श्री.के., 'समाजविकास'

एम.आर.: २ विशेष लेखकाचा अभ्यास : मध्ययुगीन

उद्दिष्टे :

१. एका लेखकाच्या समग्र वाङ्मयीन कर्तृत्वाचे आकलन करणे.
२. समकालाच्या संदर्भात त्याच्या वाङ्मयीन वाटचालीचा परामर्श घेणे.
३. साहित्यकृतींच्या आधारे त्याच्या वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्वाचे आकलन करणे, त्यातील संगती व स्थित्यंतरे ह्यांचा शोध घेणे.
४. एका लेखकाचा साकल्याने अभ्यास करण्याची क्षमता निर्माण करणे.

अभ्यासक्रम :

ह्या सत्रात मध्ययुगीन लेखकाचा अभ्यास करावयाचा असल्याने त्या संदर्भात कालनिश्चितीसारख्या संदर्भात उद्भवणाऱ्या प्रश्नांचीही चर्चा आवश्यकतेनुसार करावी लागेल. लेखकाच्या निर्मितीचा स्वतंत्र साहित्यकृती म्हणून अभ्यास करणे येथे अपेक्षित नाही.

मध्ययुगीन विशेष लेखक : समर्थ रामदास

निवडलेल्या साहित्यकृती : १. 'दासबोध' (निवडक)

२. 'करुणाष्टके'

३. 'मनाचे श्लोक'

संदर्भग्रंथ :

१. गावडे प्र. ल. , 'विशिष्ट ग्रंथकाराचा अभ्यास'(लेख), अंतर्भूत : 'भाषा व साहित्य : संशोधन', खंड १ , जोशी वसंत स. (संपादक), महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, प्रथमावृत्ती : नोव्हेंबर १९८१
२. कवठेकर बाळकृष्ण, 'लेखकाचा अभ्यास'(लेख), अंतर्भूत : 'साहित्याचा अभ्यास'(गुरुवर्य डॉ.र.बा. मंचरकर सद्भावग्रंथ), जोशी चं.वि. व इतर(संपादक), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : ऑगस्ट २००३

३.कोत्तापल्ले नागनाथ, 'लेखकाभ्यासा'च्या दिशेने (लेख), अंतर्भूत : ' मराठी साहित्यसंशोधन : नव्या दिशा', आवलगावकर अविनाश(संपादक), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : इ.स.२००६

एम.आर. : ३ भाषाविज्ञान : एक

उद्दिष्टे :

१. भाषेचे स्वरूप लक्षात येणे.
२. भाषाविज्ञान ह्या ज्ञानशाखेचा परिचय होणे.
३. ऐतिहासिक भाषाविज्ञानाची अभ्यासपद्धती समजणे.
४. भारतातील भाषाकुलांची माहिती होणे.
५. मराठी भाषेच्या इतिहासाचे ज्ञान होणे.

अभ्यासक्रम :

१. भाषेचे स्वरूप व कार्य
२. भाषाभ्यासाच्या पद्धती - ऐतिहासिक, वर्णनात्मक व तौलनिक
३. भाषिक परिवर्तन- स्वरूप व कारणे, स्वनिमिक व स्वनिमिक परिवर्तन, आदानप्रक्रिया, साम्याधिष्ठित परिवर्तन, व्याकरणिक परिवर्तन, अर्थपरिवर्तन
४. कुलसंकल्पना व भारतातील भाषाकुले
५. मराठी भाषेची उत्पत्ती व कालिक टप्पे.

संदर्भग्रंथ :

१. कानडे मु. श्री.(संपादक), 'मराठीचा भाषिक अभ्यास', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
२. पुंडे द. दि., 'सुलभ भाषाविज्ञान', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
३. मालशे मिलिंद, 'आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धांत आणि उपयोजन', लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई
४. काळे कल्याण, सोमण अंजली, 'भाषाविज्ञान : सामान्य, संरचनावादी व सामाजिक'
५. मालशे स.गं., इनामदार हे. वि., अंजली सोमण (संपादक), 'भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक', पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
६. गोसावी अ. रा., 'मराठीचे ऐतिहासिक भाषाशास्त्र'
७. धोंगडे रमेश, 'भाषा आणि भाषाविज्ञान', दिलीपराज प्रकाशन, पुणे.
८. - Hook Peter, 'Linguistics'.

ऐच्छिक विषय

एम.आर.-४.१ भाषाव्यवहार आणि भाषिक कौशल्ये

उद्दिष्टे :

१. भाषाव्यवहार व भाषिक कौशल्ये ह्यांचे ज्ञान होणे.
२. विविध कौशल्यांशी निगडित कार्यक्षेत्रांचे ज्ञान होणे.

३. श्रवण, संभाषण, लेखन व वाचन ही कौशल्ये अधिक प्रगत होणे.
४. प्रशासकीय क्षेत्रातील भाषाव्यवहाराचे स्वरूप समजणे.
५. प्रशासकीय क्षेत्रातील भाषाव्यवहार करण्याची क्षमता येणे.

अभ्यासक्रम :

१. भाषा म्हणजे काय ? संवाद साधता येणे म्हणजे काय ?
जीवनव्यवहाराच्या सर्व अंगांमध्ये भाषेचे व संवादाचे महत्त्व.
माहिती-तंत्रज्ञानातील प्रगती, संपर्कप्रक्रियेला आलेला वेग आणि भाषेचे वाढलेले महत्त्व.
२. भाषिक कौशल्ये आणि त्यांचे स्वरूप
श्रवणकौशल्ये - ऐकू येणे व अवधानपूर्वक ऐकणे, ह्यातील फरक, श्रवणकौशल्ये विकसित करणे.
संभाषणकौशल्ये - मौखिक भाषाव्यवहार, उच्चारप्रशिक्षण, सामाजिक संकेत
वाचनकौशल्ये - प्रकट वाचन, मूक वाचन, परिणामकारक अभिव्यक्ती, परिणामकारक ग्रहण
लेखनकौशल्ये - लिपी लेखननियम, औपचारिक - अनौपचारिक सरणी
३. प्रत्येक कौशल्याशी निगडित कार्यक्षेत्रे - जनसंपर्क, समुपदेशन, मुलाखती - मंचीय, प्रसारमाध्यमांसाठी.
संपादन, मुद्रितशोधन, परीक्षण, संकलन.
काव्यवाचन, सूत्रसंचालन, कार्यक्रम व्यवस्थापनातील विविध प्रकारच्या जबाबदाऱ्या, आमंत्रण, संयोजन,
मुलाखत, आभार. त्यासाठी आवश्यक तो मौखिक लेखी संपर्क.
सारांश, निबंध, कल्पक लेखन-शुभेच्छापत्रे, आमंत्रणपत्रे, कोशांच्या नोंदी, ध्वनिमुद्रण, जाहिरात.
४. प्रशासकीय क्षेत्रातील संस्थात्मक भाषाव्यवहार
प्रशासकीय क्षेत्रविशिष्ट भाषेचे स्वरूप
कार्यालयीन व्यवहाराची परिभाषा, कार्यालयीन अर्ज, सूचना, पत्र- मागण्या नोंदविणे, विनंतीपत्रे,
तगादापत्रे
संस्थेच्या सर्व प्रकारच्या कामकाजाचे/सभांचे/बैठकींचे इतिवृत्त, निवेदन, सूचना, अहवाल,
प्रस्तावघटनांची नोंद, कार्यवृत्त
५. प्रकाशनव्यवसाय

किंवा

संपादकाच्या जबाबदाऱ्या : नियतकालिक-पुस्तक

किंवा

विशिष्ट क्षेत्रांशी निगडित भाषिक संवेदना विकसित करणे.(पटकथा)

किंवा

कोशरचना अकारविल्हे आणि सूची

संदर्भग्रंथ :

१. भागवत गीता, 'प्रशासकीय मराठी भाषेचा विकास', राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, १९९६
२. काळे कल्याण (संपादक), 'निवडक भाषा आणि जीवन', मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९८
३. 'प्रशासकीय लेखन', भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन, मुंबई, १९६६
४. बापट श्री.ग., 'व्यावसायिक पत्रलेखन व अहवाललेखन', वैशाली प्रकाशन, पुणे, १९७२

एम.आर. - ४.२ मराठीतील वैचारिक साहित्य

उद्दिष्टे :

१. मराठीतील वैचारिक साहित्यप्रवाहाचा प्राथमिक परिचय
२. वैचारिक साहित्याचे योगदान
३. नेमलेल्या साहित्यकृतीतून प्रागतिक विचारांचे विश्लेषण

अभ्यासक्रम :

१. वैचारिक साहित्य म्हणजे काय ?
२. आधुनिक मराठीतील वैचारिक साहित्याची परंपरा(स्थूल परिचय) : लोकहितवादी ते डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर.
३. मराठीतील वैचारिक साहित्याचे गुण-दोष विवेचन

नेमलेल्या साहित्यकृती :

१. 'समग्र जवळकर'
२. साने गीता, 'भारतीय स्त्रीजीवन'
३. काळे भानू (संपादक), 'निवडक दाभोलकर', कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे

संदर्भग्रंथ :

१. फडके य. दि., 'विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र'
२. मालशे स.गं., 'गतशतक शोधताना'
३. आपटे नंदा, 'विधवाविवाह चळवळ'
४. वाळिंबे रा. शं., 'महाराष्ट्रातील सामाजिक पुनर्घटना', भाग १ (इ.स.१८०० ते १८४५)
५. भावे वा. कृ., 'पेशवेकालीन महाराष्ट्र'
६. जोग रा. श्री., 'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', खंड ४, आवृत्ती: १९९९
७. दाभोलकर नरेंद्र, 'तिमिरातुनी तेजाकडे'
८. फडके य.दि., 'टिळक आणि आगरकर'

एम.आर. : ४.३ मराठीचे प्रमाणलेखन, मुद्रितशोधन आणि व्याकरण

उद्दिष्टे :

१. मराठीचे लेखनविषयक नियम समजून घेणे.
२. मराठीचे प्रमाणलेखन म्हणजे काय व ते का आवश्यक आहे, ते समजून घेणे.
३. मुद्रितशोधन म्हणजे काय व ते का आवश्यक आहे, ते समजून घेणे.
४. 'व्याकरण' ही संकल्पना समजून घेणे.

५. व्याकरणाच्या अभ्यासाचे भाषेच्या संदर्भातील महत्त्व समजून घेणे.
६. मराठी भाषेच्या संदर्भातील व्याकरणाविषयीच्या प्रश्नांचे स्वरूप लक्षात येणे.
७. मराठी भाषेच्या व्याकरणाचे ज्ञान होणे.

अभ्यासक्रम :

१. अ. भा. मराठी साहित्य महामंडळाने तयार केलेले व महाराष्ट्र शासनाने मान्यता दिलेले १८ लेखनविषयक नियम व अन्य आनुषांगिक बाबी
२. मुद्रितशोधन
३. व्याकरण : स्वरूप आणि व्याप्ती
४. वर्णमाला, शब्दांच्या जाती, संधी, समास
५. मराठी व्याकरणाच्या अनुषंगाने येणाऱ्या काही संज्ञा, संकल्पना, पारिभाषिक शब्द

संदर्भग्रंथ :

१. फडके अरुण, 'शुद्धलेखन मार्गप्रदीप', अंकुर प्रकाशन, ठाणे, प्रथमावृत्ती: ९ जून २००७
२. फडके अरुण, 'मराठी लेखन-कोश', अंकुर प्रकाशन, ठाणे, प्रथमावृत्ती :
३. वाळंबे मो. रा., 'सुगम मराठी व्याकरण-लेखन', नितीन प्रकाशन, पुणे, सुधारित नवीन आवृत्ती: ऑगस्ट २००७(प्रथमावृत्ती : इ.स. १९७४)
४. वाळंबे मो. रा., 'शुद्धलेखनप्रदीप', नितीन प्रकाशन, पुणे, जून २००८
५. गोखले द. न., 'शुद्धलेखनविवेक', सोहम् प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: फेब्रुवारी १९९३
६. गोखले द. न., 'सुलभ शुद्धलेखन', सोहम् प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : फेब्रुवारी १९९८
७. शेख यास्मिन, 'मराठी लेखन मार्गदर्शन'
८. तावरे स्नेहल, 'शुद्ध शब्दकोश', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
९. गोविलकर लीला, 'मराठी शुद्धलेखन परिचय', स्फूर्ती प्रकाशन, अहमदनगर, प्रथमावृत्ती: १२ नोव्हें.१९९६
१०. धायगुडे य. ए., 'मुद्रितशोधन'
११. शनवारे श्रीधर, 'अभिनव मराठी व्याकरण: मराठी लेखन', विद्याविकास पब्लिशर्स प्रा. लि., नागपूर, तृतीयावृत्ती: २६ जानेवारी २०००
१२. लुलेकर प्रल्हाद, काळवणे केदार, 'व्याकरण, लेखन व आकलन', पर्सन, नवी दिल्ली, प्रथमावृत्ती: इ.स. २०१२
१३. सांगोलेकर अविनाश, 'मराठी अनिवार्य', फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, सुधारित तृतीयावृत्ती : १४ एप्रिल २०१५
१४. जोशी प्र. ना., 'अभिनव मराठी व्याकरण', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
१५. आचार्य मा. ना., 'मराठी व्याकरणविवेक', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
१६. दामले मो. के., 'शास्त्रीय मराठी व्याकरण'
१७. केळकर ह. ग., 'मराठी व्याकरणाची मूलतत्त्वे', सिटी बुक प्रकाशन
१८. मंगरूळकर अरविंद, 'मराठी व्याकरणाचा पुनर्विचार'
१९. दीक्षित प्र. ना., 'मराठी व्याकरण : काही समस्या'

२०. कुलकर्णी कृ. पा., पाटील ग. मो., 'मराठी व्याकरणाचे व्याकरण', ठोकळ प्रकाशन, पुणे, १९६९
 २१. गोविलकर लीला, 'मराठी व्याकरण', मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९३
 २२. अर्जुनवाडकर कृ. श्री., 'मराठीचे व्याकरण : वाद आणि प्रवाद'
 २३. प्रियोळकर अ. का., 'मराठी व्याकरणाची कूळकथा'

एम.आर.-४.४ लोकसाहित्य

उद्दिष्टे :

१. 'लोकसाहित्य' ही संकल्पना समजणे.
२. लोकसाहित्याच्या अभ्यासपद्धतीचे ज्ञान होणे.
३. मराठी लोकसाहित्याचे स्वरूप लक्षात येणे.

अभ्यासक्रम :

१. लोकसाहित्य : स्वरूप आणि व्याप्ती
२. लोकसाहित्य : सामाजिक आणि सांस्कृतिक जीवनाचा अनुबंध
३. लोकसाहित्य : अन्य ज्ञानशाखा : आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोन
४. लोकसाहित्याच्या विविध अभ्यासपद्धती, लोकसाहित्याचे प्रकार

संदर्भग्रंथ :

१. मांडे प्रभाकर, 'लोकसाहित्याचे स्वरूप'
२. मांडे प्रभाकर, 'लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह'
३. भागवत दुर्गा, 'लोकसाहित्याची रूपरेषा'
४. मोरजे गंगाधर, 'लोकसाहित्याचे स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र'
५. देशपांडे कमलाबाई, 'अपौरुषेय वाङ्मय'
६. व्हटकर नामदेव, 'मराठी तमाशा'
७. ढेरे रा.चिं., 'मराठी लोकसंस्कृतीचे उपासक'
८. सहस्रबुद्धे अनिल, 'लोकसाहित्यविचार'
९. व्यवहारे शरद, 'लोकसाहित्य : उद्गम आणि विकास'
१०. भवाळकर तारा, 'लोकसंचित'
११. ढेरे रा. चिं., 'संतसाहित्य आणि लोकसाहित्य'
१२. गोडसे द. ग., 'लोकधाटी'
१३. सत्येंद्र, 'लोकसाहित्यविज्ञान'
१४. उपाध्याय कृष्णदेव, 'लोकसाहित्य की भूमिका'
१५. शिंदे विश्वनाथ, 'लोकसाहित्यमीमांसा'
१६. व्यवहारे शरद, 'लोकवाङ्मय : रूप-स्वरूप'
१७. कालभूत पुरुषोत्तम, 'लोकनाट्य : उद्गम आणि विकास'
१८. महाराष्ट्र राज्य लोकसाहित्य समितीची सर्व प्रकाशने

१९. Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend, (Ed.) Maria Leech
२०. The Science of Folklore, Alexander A. Crappe
२१. रोंगटे तुकाराम (संपादक), 'लोकसाहित्य : कला आणि संस्कृती', दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : २६ जानेवारी २०१४

एम.आर. : ४.५ विज्ञानसाहित्य

उद्दिष्टे :

१. विज्ञानसाहित्याच्या स्वरूपाचे ज्ञान होणे.
२. विज्ञानसाहित्याचा आस्वाद घेता येणे.
३. मराठीतील विज्ञानसाहित्याच्या परंपरेचे आकलन होणे.

विज्ञानसाहित्य

१. विज्ञानसाहित्याची संकल्पना
२. विज्ञान व विज्ञानसाहित्य : परस्परसंबंध
३. विज्ञानकाल्पनिका : मतमतांतरे
४. मराठीतील विज्ञानसाहित्याचा परिचय

नेमलेल्या साहित्यकृती :

१. विद्यासागर पंडित, 'सुपर क्लोन'
२. फोंडके बाळ, 'अघटित', मनोविकास प्रकाशन, पुणे, २००९
३. मांडे अरुण, 'रोबो कॉर्नर', पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००१

संदर्भग्रंथ :

१. गणोरकर प्रभा, डहाके वसंत आबाजी (संपादक), 'वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पनाकोश', ग.रा. भटकळ फाउंडेशन, मुंबई, डिसेंबर २००१
२. राजाध्यक्ष विजया(संपादक), 'मराठी वाङ्मयकोश', खंड ४, म.रा.सा.सं.मं. मुंबई, २००२
३. नारळीकर जयंत, 'विज्ञानसाहित्यनिर्मितीतील समस्या', टाईममशीनची किमया, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९४
४. पाटील चंद्रकांत, 'विज्ञानकथेतील सत्य आणि कल्पित', 'आणि तोपर्यंत', स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
५. कुलकर्णी व. दि., घाटे निरंजन (संपादक), 'विज्ञानसाहित्य आणि संकल्पना', नीहारा प्रकाशन, पुणे
६. घाटे निरंजन, 'विज्ञानसाहित्यविश्व', अभिनुजा प्रकाशन, पुणे
७. घाटे निरंजन, 'विज्ञान आणि मराठी विज्ञानवाङ्मय', पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
८. सावदेकर विश्वनाथ, 'मराठी विज्ञानकथा', युगवाणी, नागपूर, मे-जून १९८५
९. पेडणेकर आ. ना. 'मराठी विज्ञानकथा', अनुष्टुभ, मे-जून १९८५

१०. महाराष्ट्र आणि विज्ञान विशेषांक, युगवाणी, नागपूर, जुलै-ऑगस्ट १९८४, सप्टें.-ऑक्टो.१९८४
११. नवभारत, वाई, दिवाळी, १९८४
- १२.केळकर अशोक, 'वैखरी', मॅजेस्टिक प्रकाशन, मुंबई
१३. जोशी रा. श्री. (अनुवादक), 'साहित्य आणि विज्ञान', म.रा.सा.सं.मं., मुंबई
१४. Shipley Joseph, 'Science and Literature' Dictionary of World,
१५. Preminger Alex 'Science and Poetry', Princeton Encyclopedia of Poetry & Poetics

एम.आर.-४.६ मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी : एक(प्रारंभ ते इ.स. १९१८)

उद्दिष्टे :

१. साहित्याभ्यासाच्या संदर्भात साहित्य आणि संस्कृती ह्यांच्यातील अनुबंधाचा शोध घेणे.
२. संस्कृतीची विविध अंगे आणि साहित्यनिर्मितीच्या प्रेरणा, साहित्यातील प्रवृत्ती, प्रवाह ह्यांचा परस्परसंबंध जाणून घेणे.
३. मराठी साहित्य व महाराष्ट्र संस्कृती ह्यांची जडणघडण, परंपरा, वळणे ह्यांच्या परस्परसंबंधाचा शोध घेणे.
४. अशा चिकित्सक अभ्यासाची क्षमता निर्माण करणे.

अभ्यासक्रम :

प्रारंभ ते इ.स. १९१८

१. संस्कृती : स्वरूप, संस्कृती व साहित्य ह्यातील अनुबंध
२. महाराष्ट्र संस्कृतीचा पूर्वपीठिका व उद्गम, अन्य प्रादेशिक संस्कृतींशी संबंध, मराठी भाषेचा उगम, मराठी साहित्याचा उगम.
३. मराठी साहित्याचे संस्कृत व प्राकृत आधार : साहित्यकृती, साहित्यप्रकार, साहित्याची संकल्पना
४. महाराष्ट्रातील धर्मपंथ व मराठी साहित्य(नाथ, महानुभाव, वारकरी, दत्त, समर्थ ह्या पाच धर्मपंथांच्या अनुषंगाने)
५. साहित्यप्रसाराची मध्ययुगीन माध्यमे : पुराण, प्रवचन, कीर्तन, भारूड, तमाशा, लावणी,लोकरंगभूमी इ.

संदर्भग्रंथ :

१. संत दु.का., 'साहित्य व संस्कृती'
२. सहस्रबुद्धे पु.ग., 'महाराष्ट्र संस्कृती'
३. सरदार गं.बा., 'संतवाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती'
४. सुंठणकर बा. रं., 'मराठी संतमंडळाचे ऐतिहासिक कार्य'
५. जोग रा. श्री., 'मराठी वाङ्मयाभिरुचीचे विहंगमावलोकन'
६. केतकर व्यं. श्री., 'महाराष्ट्रीयांचे काव्यपरीक्षण'
७. पंडित भ.श्री., 'महाराष्ट्राच्या सामाजिक जीवनातील स्थित्यंतरे'
८. कऱ्हाडे सदा, 'अर्वाचीन मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी'
९. पिंगे श्री. म., 'युरोपियनांचा मराठीचा अभ्यास व सेवा'
१०. पानसे मु. ग., 'यादवकालीन महाराष्ट्र'
११. भावे वा. कृ., 'पेशवकालीन महाराष्ट्र', भाग १ व २

१२. शेणोलीकर ह.श्री., देशपांडे प्र.न., 'महाराष्ट्र संस्कृती : घडण आणि विकास'
१३. गोसावी र. रा., 'पाच भक्तिसंप्रदाय'
१४. कुलकर्णी श्री.रं., 'ओवी ते लावणी'
१५. ढेरे रा.चिं., 'महाराष्ट्राची लोकधारा'
१६. तुळपुळे शं. गो., 'मराठी शिलालेख'
१७. पठाण यू. म., 'मराठवाड्यातील शिलालेख'

सत्र दुसरे

अनिवार्य विषय

एम.आर.-५ आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास(इ. स. १९२०-१९९०)

उद्दिष्टे :

१. वाङ्मयेतिहासाच्या संकल्पनेचा अभ्यास व उपयोजन करणे.
२. वाङ्मयीन प्रेरणा व वाङ्मयीन वृत्तीप्रवृत्ती, प्रवाहोपप्रवाह ह्यांचे स्वरूप अभ्यासणे.
३. वाङ्मयीन व सांस्कृतिक पर्यावरणाच्या संदर्भात परंपरा व नवता ह्यांची तत्त्वे निश्चित करणे व त्यासंदर्भात वाङ्मयीन कलाकृती, लेखक, वाङ्मयप्रकार, विशिष्ट कालखंड ह्यांचा अभ्यास करण्याची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

१. वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना स्पष्ट करणे.
२. इ. स. १९२० ते १९९० ह्या कालखंडाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी :
महात्मा गांधी आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ह्यांच्या विचारांचा उदय आणि त्यांचा मराठी साहित्यावरील परिणाम, तसेच मार्क्सवादी विचारांचा परिणाम, नवसाहित्याला १९६०च्या दरम्यान मिळालेल्या प्रतिक्रिया : अनियतकालिके व विविध वाङ्मयीन चळवळी इ.
(अंतर्गत मूल्यमापनासाठी इ. स. १९२० ते १९४५ हा कालखंड ; तर सत्रांत मूल्यमापनासाठी इ. स. १९४५ ते १९९० ह्या कालखंडामधील कथा, कादंबरी, कविता, नाटक, ललित गद्य)

संदर्भग्रंथ :

१. 'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', खंड ५ व ६, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे
२. 'प्रदक्षिणा' खंड १ व २, कॉर्टिनेटल प्रकाशन, पुणे
३. पवार गो. मा., हातकणंगलेकर म.द.(संपादक), 'मराठी साहित्य : प्रेरणा व विकास', पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई
४. शेवडे इंदुमती, 'मराठी कथा : उद्गम व विकास'
५. देशपांडे कुसुमावती, 'मराठी कादंबरी : शतक पहिले'
६. कुरुंदकर नरहर, 'धार आणि काठ'
७. जोग रा. श्री., 'मराठी कविता : १९४५-१९६०'
८. रसाळ सुधीर, 'काही मराठी कवी : जाणिवा आणि शैली'
९. मुलाटे वासुदेव, 'मराठी ग्रामीण कथा : स्वरूप व विकास'

- १०.हस्तक उषा, 'कादंबरी आणि मराठी कादंबरी'
- ११.बांदिवडेकर चंद्रकांत, 'मराठी कादंबरी : चिंतन आणि समीक्षा'
- १२.जोग वि. स., 'माक्सवाद आणि मराठी साहित्य'
- १३.चंदनशिव भास्कर, 'भूमी आणि भूमिका'
- १४.सरदेशमुख त्र्यं. वि., 'अंधारयात्रा'
- १५.सरदेशमुख त्र्यं. वि., 'प्रदेश साकल्याचा'
- १६.करंदीकर गो. वि., 'परंपरा आणि नवता'
- १७.कोत्तापल्ले नागनाथ, 'मराठी कविता : एक दृष्टिक्षेप'
- १८.देशपांडे वि. भा., 'रंगकथा'
- १९.पुंडे द. दि., 'आजचे नाटककार'
- २०.जोगळेकर सुषमा, 'आधुनिक मराठी नाटक'
- २१.शेळके सुभदा, 'काही नाटके, काही नाटककार'
- २२.फडके भालचंद्र (संपादक), 'दलित रंगभूमी'
- २३.नाईक राजीव, 'नाटकातली चिन्ह'
- २४.काळे नारायण, 'नाट्यविमर्श'
- २५.कानडे मु. श्री.(संपादक), 'प्रयोगक्षम मराठी नाटके'
- २६.परांजपे कल्पना, 'मराठी सामाजिक नाटक आणि स्त्रीसमस्या'
- २७.भवाळकर तारा, 'मिथक आणि नाटक'
- २८.वाळिंबे रा. शं., 'रंगभूमीवरील वास्तववाद'
- २९.डोळस अविनाश, 'मराठी दलित कथा'
- ३०.कसबे रावसाहेब, 'आंबेडकर आणि माक्स'
- ३१.डोळस अविनाश, 'आंबेडकरी विचार आणि साहित्य'
- ३२.कुलकर्णी गो. म., 'आधुनिक मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी'
- ३३.पंडित नलिनी, 'गांधी'
- ३४.पुंडे द. दि.(संपादक), 'गांधीवाद आणि मराठी साहित्य'
- ३५.पानतावणे गंगाधर, 'प्रबोधनाच्या दिशा'
- ३६.कऱ्हाडे सदा, 'भारतीय स्वातंत्र्यलढा आणि मराठी लेखक'
- ३७.जोग वि.स., 'माक्सवाद आणि दलित साहित्य'
- ३८.शिरवाडकर के. रं., 'माक्सवादी साहित्यविचार'
- ३९.जाधव रा.ग., 'साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ'
- ४०.पाध्ये दिगंबर, 'साहित्य, समाज आणि संस्कृती'
- ४१.नलगे चंद्रकुमार, 'ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास'
- ४२.कोत्तापल्ले नागनाथ, 'ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि शोध'
- ४३.यादव आनंद, '१९६० नंतरची सामाजिक परिस्थिती आणि साहित्यातील नवे प्रवाह'
- ४४.पानतावणे गंगाधर, 'दलित वैचारिक वाङ्मय'
- ४५.पानतावणे गंगाधर, 'खडक आणि पाणी'
- ४६.गाडगीळ गंगाधर, 'पाण्यावरची अक्षरे'
- ४७.चित्रे दि. पु., 'चाव्या'
- ४८.नेमाडे भालचंद्र, 'टीकास्वयंवर'

एम. आर. - ६ विशेष लेखकाचा अभ्यास(आधुनिक)

उद्दिष्टे :

१. एका लेखकाच्या समग्र वाङ्मयीन कर्तृत्वाचे आकलन करणे.
२. समकालाच्या संदर्भात त्याच्या वाङ्मयीन वाटचालीचा परामर्श घेणे.
३. साहित्यकृतींच्या आधारे त्याच्या वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्वाचे आकलन करणे, त्यातील संगती/ स्थित्यंतरांचा शोध घेणे.
४. एका लेखकाचा साकल्याने अभ्यास करण्याची क्षमता निर्माण करणे.

विशेष लेखकाचा अभ्यास: आधुनिक

अभ्यासक्रमास नेमलेला विशेष लेखक : विभावरी शिरूरकर

अभ्यासक्रमास नेमलेल्या साहित्यकृती :

१. 'बळी' (कादंबरी)
२. 'शबरी' (कादंबरी)
३. 'कळ्यांचे निःश्वास' (कथासंग्रह)

संदर्भग्रंथ :

- १.
- २.
- ३.
- ४.
- ५.

एम. आर. - ७ भाषाविज्ञान : दोन

उद्दिष्टे :

१. वर्णनात्मक भाषाविज्ञानातील पायाभूत संकल्पना समजणे.
२. मराठीच्या व्यवस्थेचा परिचय होणे.
३. भाषा आणि समाज ह्यांचे परस्परसंबंध समजणे.
४. समाजभाषाविज्ञानातील पायाभूत संकल्पना समजणे.
५. मराठी भाषाव्यवहाराचे समाजभाषावैज्ञानिकदृष्ट्या आकलन करता येणे.

अभ्यासक्रम :

१. स्वनिमविचार, रूपविचार
२. वाक्यविचार, अर्थविचार

३. समाजभाषाविज्ञानाचे स्वरूप
४. भाषा व समाज : सहसंबंध
५. प्रमाणलेखन आणि बोली

संदर्भग्रंथ :

१. मालशे मिलिंद, 'आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धांत आणि उपयोजन', लोकवाङ्मय गृह, मुंबई
२. पुंडे द. दि., 'सुलभ भाषाविज्ञान', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
३. कानडे मु. श्री. (संपादक), 'मराठीचा भाषिक अभ्यास', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
४. इंदापूरकर चं. द., 'मराठी भाषा : व्यवस्था आणि अध्यापन', कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे
५. वरखेडे रमेश, 'समाजभाषाविज्ञान : प्रमुख संकल्पना', शब्दालय प्रकाशन, संगमनेर
६. जोशी प्रभाकर, गोखले चारुता, 'सामाजिक भाषाविज्ञान', निराली प्रकाशन, पुणे
७. काळे कल्याण, सोमण अंजली (संपादक), 'भाषाविज्ञान : सामान्य संरचनावादी व सामाजिक', प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
८. काळे कल्याण, सोमण अंजली (संपादक), 'निवडक भाषा आणि जीवन', मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे
९. बिनीवाले अविनाश, 'भाषा आपली सर्वांचीच'
१०. बेलवलकर सुमन, 'बेलभाषा'
११. पुंडे द. दि., 'भयंकर सुंदर मराठी भाषा'
१२. कालेलकर ना.गो., 'भाषा : इतिहास आणि भूगोल', मौज प्रकाशन, मुंबई
१३. कालेलकर ना.गो., 'भाषा आणि संस्कृती', मौज प्रकाशन, मुंबई
१४. धोंगडे रमेश, 'सामाजिक भाषाविज्ञान'
१५. Peter Trudgill, 'Sociolinguistics', Penguin

ऐच्छिक विषय

एम.आर.-८.१ प्रसारमाध्यमे आणि भाषाव्यवहार

उद्दिष्टे :

१. प्रसारमाध्यमांच्या स्वरूपाचे ज्ञान होणे.
२. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन करण्याची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

प्रथम सत्रात भाषिक कौशल्यांचा परिचय व अभ्यास झाला. त्या चारही कौशल्यांचे प्रसारमाध्यमांच्या संदर्भात परिणामकारक उपयोजन.

'प्रसारमाध्यम' ह्या संकल्पनेचा अर्थ स्पष्ट करणे.

१. समाजात पूर्वापार चालत आलेली समाजाने गरजेनुसार निर्माण केलेली प्रसारमाध्यमे
२. आधुनिक काळात संपर्कयंत्रणा आणि तंत्रज्ञान ह्यांच्या विकासांमुळे निर्माण झालेली प्रसारमाध्यमे

३. प्रसारमाध्यमांचा समाजावरील परिणाम व त्यातील बदल, समाजाच्या गरजांनी ठरवलेले प्रसारमाध्यमांचे स्वरूप, ह्या माध्यमांचा विकास.

प्रसारमाध्यमे :

- मुद्रित : वृत्तपत्रे, नियतकालिके इत्यादी.
श्राव्य : नभोवाणी, दूरध्वनी, भ्रमणध्वनी
दृक्श्राव्य : दूरचित्रवाणी
प्रसारमाध्यमांचा अभ्यास दोन अंगांनी होईल :
ह्या माध्यमांचा श्रोता/ वाचक/ प्रेक्षक/ ग्राहक म्हणून ऐकणे, वाचणे, पाहणे, त्यावर प्रतिक्रिया नोंद ह्या प्रकारे
आपले कार्यक्षेत्र म्हणून या माध्यमांची निवड केली, तर त्या दृष्टीने भाषिक कौशल्यांचे विकसन लेखन, सादरीकरण,
वाचिक संस्कार, तांत्रिक अंगांचा परिचय.

मुद्रित माध्यमे :

वृत्तपत्र, नियतकालिक, अभ्यासपत्रिका, गृहपत्रिका, स्मरणिका, वृत्तपत्राचे स्वरूप, वृत्तपत्रातील विविध प्रकारचे लेखन, अग्रलेख, सदरे, बातम्या, मुलाखती, परीक्षणे, सांस्कृतिक - सामाजिक घडामोडी, वाचक पत्रव्यवहार, जाहिराती, पुरवण्या, नियतकालिकाचे स्वरूप, आखणी, संपादन, अपेक्षित वाचकवर्गानुसार नियतकालिकाचा चेहरामोहरा.

श्राव्य माध्यमे :

ह्या माध्यमांचे स्वरूप व महत्त्व. कार्यक्रमांचे विविध प्रकार, उद्दिष्टे, शैक्षणिक-सांस्कृतिक बातम्या, मनोरंजन इत्यादी. सादरीकरण.

दृक्श्राव्य माध्यमे :

दूरचित्रवाणी ह्या माध्यमाचे स्वरूप, विस्तार, कार्यक्रमाचे प्रकार, लेखन, संशोधन, सादरीकरण, बातम्या, मालिका, मुलाखती, चर्चा, शैक्षणिक कार्यक्रम, जाहिराती, वार्तापट.

वरील तिन्ही माध्यमांची आपापली बलस्थाने व मर्यादा, परस्परपूरकत्व, तुलना, प्रत्येक माध्यमात झपाट्याने घडून येणारे बदल, प्रत्येक माध्यमातील भाषेचे उपयोजन, स्वरूप व हेतू, ते समजून घेऊन ह्या माध्यमात व्यवसाय करण्यासाठी कोणती सिद्धता आवश्यक आहे, ह्याची कल्पना विद्यार्थ्यांना देणे.

प्रात्यक्षिक:

१. नमुना अंक काढणे. वर्गाचा सामूहिक प्रकल्प.
२. एखादी बातमी, समीक्षा, परीक्षण वरील तिन्ही माध्यमांसाठी तयार करणे.

संदर्भग्रंथ :

१. देव सदाशिव, 'कोशवाङ्मय : विचार आणि व्यवहार', सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : २००२

२. 'भाषा आणि जीवन' (त्रैमासिक), पुणे
३. तावरे स्नेहल (संपादक), 'व्यावहारिक मराठी', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : १९९४
४. मोकाशी सयाजीराजे, नेमाडे रंजना, 'व्यावहारिक मराठी', शेतकरी साहित्य इर्जिक(परिषद), प्रथमावृत्ती : २००२
५. नसिराबादकर ल. रा., 'व्यावहारिक मराठी', फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९३
६. गर्गे स. मा., 'पत्र आणि पत्रकारिता', मानसन्मान प्रकाशन, पुणे, १९९९

एम.आर.-८.२ साहित्याचे समाजशास्त्र

उद्दिष्टे :

१. साहित्याचे समाजशास्त्र ह्या विद्याशाखेचा प्राथमिक परिचय
२. साहित्य आणि समाज : परस्परसंबंधाचा परिचय
३. साहित्याचा अभ्यास करण्यासाठी साहित्याच्या समाजशास्त्राची उपयोगिता

अभ्यासक्रम :

१. तात्त्विक विवेचन
साहित्याचे समाजशास्त्र : स्वतंत्र विद्याशाखा
साहित्य आणि समाज : परस्परसंबंध
साहित्याचे समाजशास्त्र आणि मार्क्सवाद
साहित्याचे समाजशास्त्र आणि आंबेडकरवाद
अभिजात साहित्य आणि समाजशास्त्र
२. लेखकनिष्ठ विचार :
साहित्यकृतीतून प्रकटणारे लेखकाचे व्यक्तिमत्त्व, लेखकाचा जीवनविषयक दृष्टिकोन, लेखकाची वैचारिक दृष्टी
३. साहित्यकृतीनिष्ठ विचार :
साहित्यकृतीच्या आविष्कारासंबंधी विचार, वाङ्मयप्रकाराची गरज आणि अनिवार्यता
४. वाचकनिष्ठ विचार :
वाचककेंद्री लेखनाविष्कार, वाचकशरणाता, वाचकानुनय, समाजातील वाचकांची अभिरुची, लोकप्रिय साहित्य
५. परिस्थितीनिष्ठ विचार :
सामाजिक पर्यावरणातील बदलती परिस्थिती आणि त्यामुळे होणारी साहित्यनिर्मिती.
उदा. स्वातंत्र्यलढा, संयुक्त महाराष्ट्राचे आंदोलन, आणीबाणी, दलित पँथर, युक्रांद, राष्ट्र सेवा दल इ. संघटना, विद्यापीठ नामांतर आंदोलन
६. साहित्यनिर्मितीवर प्रभाव टाकणारे इतर घटक :
प्रसारमाध्यमे, साहित्य चळवळी, प्रकाशनव्यवहार, पुरस्कार.

संदर्भग्रंथ :

१. कुलकर्णी गो. म., 'मराठी साहित्यातील स्पंदने', सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, १९८५
२. जाधव रा. ग., 'साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ', कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९७५
३. सोमण अंजली, 'साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ', प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९७५
४. गोसावी सुनंदा, खोले विलास, 'साहित्य आणि समाज'

५. सहस्रबुद्धे अविनाश, 'समाज आणि साहित्य', लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९८०
६. कन्हाडे सदा, 'साहित्य आणि समाज', लोकवाङ्मय गृह, मुंबई
७. पाण्डेय मैनेजर, 'साहित्य के समाजशास्त्र की भूमिका', साहित्य अकादमी, चण्डीगढ, १९८९
८. पेंडसे लालजी, 'साहित्य आणि समाजजीवन'
९. मुक्तिबोध शरच्चंद्र, 'जीवन आणि साहित्य', अभिनव प्रकाशन, मुंबई, १९७२
१०. गाडगीळ स. रा., 'मध्ययुगीन धर्मकल्पना आणि मराठी संत'
११. सरदार गं. बा., 'संतवाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती'
१२. लिमये अ. ह., 'मराठी प्रकाशनाचे स्वरूप'
१३. नसिराबादकर ल.रा. (संपादक), 'नव्या ऊर्मी, नवी क्षितिजे'
१४. भणगे भा. शं. (संपादक), 'साहित्यविचार आणि समाजचिंतन'
१५. जोग वि. स., 'मार्क्सवादी आणि मराठी साहित्य'
१६. बेडेकर दि. के., 'साहित्य आणि समीक्षा'
१७. John Hall, Sociology of Literature, Longman, London, 1979
१८. Robert, Sociology of Literature, Frank Cass & Co. Ltd., 1971

एम.आर. - ८.३ छंद व अलंकार

उद्दिष्टे :

१. छंद आणि अलंकार ह्या संकल्पनांचे ज्ञान होणे.
२. भारतीय काव्यपरंपरेतील त्यांच्या स्थानाचा परिचय होणे.
३. निवडक छंदांचे व अलंकारांचे ज्ञान होणे.
४. काव्यातील छंदांचे व अलंकारांचे विश्लेषण करता येणे.

अभ्यासक्रम :

१. छंद आणि अलंकार ह्या संकल्पनांचे स्वरूप
२. छंदांची आणि अलंकारांची संस्कृतमधील पूर्वपीठिका आणि त्याविषयीचे मराठीतील लेखन
३. छंद आणि अलंकार ह्यांचे काव्यरचनेतील स्थान
४. निवडक छंद व अलंकार ह्यांची ओळख

संदर्भग्रंथ :

१. देशपांडे ग.त्र्यं., पु. गो. निजसुरे, 'अलंकारप्रदीप', पायल प्रकाशन, नागपूर, १९७३
२. जोग रा. श्री., 'काव्यविभ्रम', व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६२
३. खरे बाळूताई, 'अलंकारमंजूषा', चौधरी अ.स. प्रकाशन, १९३१
४. धोंड म. वा., 'काव्याची भूषणे', पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००२
५. काळेले रा. अ., 'नवे अलंकार', मनोहर ग्रंथमाला प्रकाशन, पुणे, १९६३
६. देशपांडे ग.त्र्यं., 'भारतीय साहित्यशास्त्र', पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८०
७. पटवर्धन मा. त्र्यं., 'छंदोरचना'
८. जोशी ना. ग., 'मराठी छंदोरचना', बडोदे, १९५५
९. जोशी ना. ग., 'तुलनात्मक छंदोरचना', मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६८
१०. राजवाडे वि. का., ताम्हणकर वि.ग., 'मराठी छंद', पुणे, १९४८
११. गणोरकर प्रभा, उहाके वसंत आबाजी, 'वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश'

- १२.कुलकर्णी वि. म., 'वृत्ते व अलंकार', एन.के. पब्लिशिंग, पुणे, १९४३
- १३.सांगोलेकर अविनाश, मराठी अनिवार्य, फडके प्रकाशन, सुधारीत तिसरी आवृत्ती, कोल्हापूर, २०१५.
- १४.कुलकर्णी गो. म., 'रसग्रहण : कला आणि स्वरूप'
- १५.जोशी ना. ग., 'मराठी छंदोरचना : विकास', मौज प्रकाशन, मुंबई, १९३७
- १६.केळकर दत्तात्रय, 'काव्यालोचन', मनोहर ग्रंथमाला प्रकाशन, पुणे, १९६७
- १७.जोग रा. श्री., 'अभिनव काव्यप्रकाश', व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७५
- १८.वाळंबे मो. रा., 'सुगम मराठी व्याकरण-लेखन', गो.म. राणे प्रकाशन, पुणे, सुधारित नवी आवृत्ती : १९८२
- १९.जोशी रा. भि., 'सुलभ अलंकार', प्रकाशक : मा. रा. जोशी, पुणे, १९६२
- २०.नाशिककर शांताबाई, 'अलंकार विद्याधर'
- २१.गोरे जी. एम., 'अलंकारचंद्रिका', दि.दा. गांगल प्रकाशन, पुणे, १९६२

एम.आर.८.४ लोकरंगभूमी : कला आणि साहित्य

उद्दिष्टे :

१. 'लोकरंगभूमी' ही संकल्पना समजणे.
२. लोकरंगभूमीचा नाट्याशी असलेला अनुबंध लक्षात घेणे.
३. मराठी लोकरंगभूमीचे स्वरूप समजणे.

अभ्यासक्रम :

१. लोकरंगभूमीचा संकल्पना
२. लोकरंगभूमीचा उगम : विधिनाट्याचे स्वरूप : जागर, गोंधळ इ.
लोककलांचे पारंपरिक रंजनप्रकार : कीर्तन, दंडार, दशावतार इ.
अन्य लोककलाप्रकार : पोतराज, वासुदेव, पांगुळ इ.
३. लोकरंगभूमीतून घडणारे पारंपरिक जीवनदर्शन
४. तमाशा रंगभूमी :
गण, गवळण, बतावणी, सवालजबाब इ.
वगनाट्य
५. लोकरंगभूमीचे आधुनिक रूप : लोकनाट्य, जलसा
६. लोकरंगभूमीवरील महत्त्वाचे लेखक : शाहीर पट्टे बापूराव, शाहीर अमर शेख, शाहीर अण्णा भाऊ साठे,
भीमराव कर्डक, भास्करराव जाधव

संदर्भग्रंथ :

१. मांडे प्रभाकर, 'लोकरंगभूमी'
२. भवाळकर तारा, 'यक्षगान आणि मराठी नाट्यपरंपरा'
३. व्हटकर नामदेव, 'मराठी तमाशा'
४. जोशी व.कृ., 'लोकनाट्याची परंपरा'
५. कालभूत पुरुषोत्तम, 'लोकनाट्य : उद्गम आणि विकास'
६. अचलखांब रूस्तुम, 'रंगबाजी'
७. ढेरे रा. चिं., 'मराठी लोकसंस्कृतीचे उपासक'

८. मोरजे गंगाधर, 'लोकसाहित्य कलाविचार'
९. गारे गोविंद, 'आदिवासी कलाविश्व'
१०. व्यवहारे शरद, 'लोकरंजनाची पारंपरिक माध्यमे'

एम.आर. - ८.५ मराठी स्त्रीसाहित्य

उद्दिष्टे :

१. स्त्रीसाहित्याच्या अभ्यासाचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. मध्ययुगीन व आधुनिक कालखंडातील समाजजीवनातील स्त्रियांचे स्थान व त्यांचा वाङ्मयाविष्कार ह्यांचे परस्परसंबंध जाणून घेणे.
३. नेमलेल्या साहित्यकृतींचा ह्या दृष्टिकोनातून अभ्यास करणे.

अभ्यासक्रम :

१. स्त्रीजीवनातील स्थित्यंतरे
२. मध्ययुगीन व आधुनिक कालखंडातील स्त्रीसाहित्याचे समालोचन
३. स्त्रीसाहित्याचे स्वरूप व विशेष

नेमलेली पुस्तके:

१. पंडिता रमाबाई, 'माझा अमेरिकेचा प्रवास'
२. शिके आनंदीबाई, 'सांजवात'
३. मनस्विनी लता रवींद्र, 'ब्लॉगच्या आरशापल्याड'

एमआर- ८.६ मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी : दोन (इ. स. १८१८ ते १९६०)

उद्दिष्टे :

१. एकोणिसाव्या शतकातील राजकीय व सांस्कृतिक स्थित्यंतर लक्षात येणे.
२. ह्या परिवर्तनाचा साहित्याशी असलेला संबंध समजणे.

अभ्यासक्रम :

१. इंग्रजी सत्तेचा उदय, महाराष्ट्रीय जीवनातील स्थित्यंतरे आणि तत्कालीन मराठी साहित्य ह्यांचा परस्परसंबंध
२. धर्म व समाजसुधारणाविषयक चळवळी आणि मराठी साहित्य : परस्परसंबंध
३. अर्वाचीन मराठी साहित्याचे पाश्चात्य व भारतीय आधार, साहित्यकृती, साहित्यप्रकार इ.
४. राजकीय विचारसरणी, स्वातंत्र्यविषयक चळवळी आणि मराठी साहित्य : परस्परसंबंध

संदर्भग्रंथ :

१. संत दु. का., 'साहित्य व संस्कृती'
२. सहस्रबुद्धे पु. ग., 'महाराष्ट्र संस्कृती'
३. जोग रा. श्री., 'मराठी वाङ्मयाभिरुचीचे विहंगमावलोकन'
४. केतकर श्री. व्यं. 'महाराष्ट्रीयंचे काव्यपरीक्षण'
५. पंडित भ. श्री., 'महाराष्ट्राच्या सामाजिक जीवनातील स्थित्यंतरे'
६. कऱ्हाडे सदा, 'अर्वाचीन मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी'
७. शनवारे ना. कृ., 'राजकीय चळवळ आणि मराठी नाट्यसृष्टी'
८. रेगे मे. पु. (संपादक), 'भारतीय प्रबोधन'
९. वार्लिंबे रा. शं., 'एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्राची सामाजिक पुनर्घटना'
१०. पिंगे श्री. म., 'युरोपियनांचा मराठीचा अभ्यास व सेवा'
११. शेणोलीकर ह. श्री., देशपांडे प्र.न., 'महाराष्ट्र संस्कृती : घडण आणि विकास'
१२. कुलकर्णी कृ. भि., 'अर्वाचीन मराठी गद्याची उत्क्रांती'
१३. भोळे भा. ल. (संपादक), 'संशोधनाची क्षितिजे',
१४. पुंडे द. दि., 'वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना'
१५. कर्वे इरावती, 'मराठी लोकांची संस्कृती'
१६. कर्वे इरावती, 'महाराष्ट्र संस्कृती'

सत्र तिसरे

अनिवार्य विषय

एम. आर. -९ कालखंडाचा अभ्यास (बहामनी काळ)

उद्दिष्टे :

१. 'कालखंडाचा अभ्यास' ही संकल्पना स्पष्ट करणे.
२. विशिष्ट कालखंडातील युगधर्माचे आकलन करणे.
३. नेमलेल्या साहित्यकृतींच्या आधारे संबंधित कालखंड समजावून घेणे.

बहामनी काळ : नेमलेल्या साहित्यकृती

१. साधू यशवंत शंकर (संपादक), 'संत एकनाथांची अभंगवाणी', सायन पब्लिकेशन, पुणे
२. मुक्तेश्वर, 'मुक्तेश्वरी महाभारत' (सभापर्व)
३. बोरीकर भास्करभट्ट, 'शिशुपालवध'

संदर्भग्रंथ:

१. उषा देशमुख (संपादक), 'वाङ्मयाचा कालखंडाचा अभ्यास', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
२. जोशी चं. वि. व इतर (संपादक), 'साहित्याचा अभ्यास' (डॉ. र. बा. मंचरकर सद्भावग्रंथ), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
३. मंचरकर र. बा., 'कालखंडाचा अभ्यास' (लेख), अंतर्भूत : 'अनुष्टुभ्', मे-जून २००४, पृ. ३८
४. भागवत श्री. पु. आणि इतर (संपादक), 'साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार'

५. सहस्रबुद्धे पु. ग., 'महाराष्ट्र संस्कृती', कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे
६. देशपांडे अ. ना., 'प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास'
७. 'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे

एम.आर.१० साहित्यविचार

उद्दिष्टे:

१. साहित्याचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. प्रमुख साहित्यसिद्धांतांचे ज्ञान करून घेणे.
३. साहित्याशी संबंधित संप्रदाय व वाद ह्यांचे ज्ञान करून घेणे.

अभ्यासक्रम :

१. भारतीय साहित्यविचार (स्थूल परिचय) : रीती, ध्वनी, रस
२. पाश्चात्य साहित्यविचार : प्लेटो ते रिचर्ड्स (स्थूल परिचय): अनुकृती, विरेचन, कल्पनाशक्ती, आविष्कार, सेंद्रिय एकात्मता
३. साहित्यातील संप्रदाय (स्थूल परिचय) : अभिजातवाद, रोमँटिसिझम, वास्तववाद,

संदर्भग्रंथ :

१. देशपांडे ग. त्र्यं., 'भारतीय साहित्यशास्त्र'
२. पाटणकर रा. भा., 'सौंदर्यमीमांसा'
३. मालशे स. गं., 'साहित्यसिद्धांत'
४. करंदीकर गो. वि., 'ऑरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र'
५. मर्ढेकर बा. सी., 'सौंदर्य आणि साहित्य'
६. मुक्तिबोध शरच्चंद्र, 'सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य'
७. जाधव रा. ग., 'साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ'
८. शिरवाडकर के. रं., 'मार्क्सवादी साहित्यविचार'
९. शिरवाडकर के. रं., 'साहित्यवेध'
१०. 'वाङ्मयीन वाद', महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे
११. पाटणकर रा. भा., 'सौंदर्यशास्त्र व समीक्षा'
१२. ढवळे वि. ना., 'साहित्याचे तत्त्वज्ञान'
१३. देशपांडे अ. ना., 'प्लेटोचे साहित्यशास्त्र'
१४. यादव आनंद, 'साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया'
१५. कंगले र. पं., 'रस-भाव-विचार', म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९७३
१६. कंगले र. पं., 'प्राचीन काव्यशास्त्र', मौज प्रकाशन, मुंबई
१७. गाडगीळ स. रा., 'काव्यशास्त्रप्रदीप', विद्या प्रकाशन, नांदेड

एमआर- ११ स्वातंत्र्योत्तर मराठी साहित्यातील प्रमुख प्रवाह : एक

उद्दिष्टे :

१. साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीची मीमांसा करणे.
२. दलित व आदिवासी ह्या साहित्यप्रवाहांची निर्मितीमीमांसा करणे.
३. ह्या दोन्ही प्रवाहांमधील वाङ्मयाची वाटचाल व वैशिष्ट्ये अभ्यासणे.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे.

अभ्यासक्रम :

१. साहित्यातील प्रवाह ही संकल्पना स्पष्ट करणे.
२. प्रवाहाच्या निर्मितीची कारणे - वाङ्मयीन व सामाजिक - सांस्कृतिक प्रवाहाच्या न्हासाची कारणे
३. मराठी साहित्यातील प्रमुख प्रवाहांचा रूपरेषात्मक परिचय : महानगरीय, ग्रामीण, दलित, आदिवासी, स्त्रीवादी इ.
४. पुढील साहित्यप्रवाहांचा विशेष अभ्यास नेमलेल्या विशिष्ट साहित्यकृतींच्या संदर्भात

दलित साहित्य :

नेमलेल्या साहित्यकृती -

- वानखेडे राकेश, 'पुरोगामी' (कादंबरी)
 कोसोदे दीपध्वज, 'पंचनामा' (कथासंग्रह),
 हिंगोणेकर शशिकांत, 'बेट बंद भावनेचे' (कवितासंग्रह)

आदिवासी साहित्य :

- राठवा चामुलाल, 'माझी सनद कुठे आहे?'
 शिलेदार प्रफुल्ल (संपादक), 'आदिवासी साहित्य अस्मिता'

संदर्भग्रंथ : दलित साहित्य

१. जाधव रा. ग., 'निळी पहाट', श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, द्वितीयावृत्ती : १९७९
२. जोग वि. स., 'माक्सवादी व दलित साहित्य', संबोधि प्रकाशन, मुंबई, ४ फेब्रुवारी १९८५
३. डांगळे अर्जुन (संपादक), 'दलित साहित्य : एक अभ्यास', महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९७८
४. डोळस अविनाश, 'आंबेडकरी विचार आणि साहित्य', साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १४ एप्रिल १९९४
५. पानतावणे गंगाधर, नलगे चंद्रकुमार (संपादक), 'दलित आत्मकथन', सुरेश एजन्सी, पुणे, २६ जानेवारी १९८६
६. पानतावणे गंगाधर (संपादक), 'दलित साहित्य : चर्चा आणि चिंतन', साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८३
७. फडके भालचंद्र, 'दलित साहित्य : वेदना आणि विद्रोह', श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, डिसेंबर १९७७
८. भगत दत्ता, 'दलित साहित्य : दिशा आणि दिशांतर', अभय प्रकाशन, नांदेड, मे १९९६
९. मनोहर यशवंत, 'दलित साहित्य : सिद्धांत आणि स्वरूप', प्रबोधन प्रकाशन, औरंगाबाद, १९७८
१०. जाधव मनोहर, 'दलित स्त्रियांची आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा', सुविद्या प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : २६ जानेवारी २००१
११. जाधव मनोहर (संपादक), 'साहित्य : शोध आणि संवाद', सुविद्या प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : १५ ऑगस्ट २०००

१२. सांगोलेकर अविनाश, 'दलित साहित्य : प्रवाह आणि प्रकार', प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : ६ डिसेंबर २००८
१३. सांगोलेकर अविनाश, 'दलित साहित्य : उगम आणि विकास', प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : ६ डिसेंबर २०१०

संदर्भग्रंथ : आदिवासी साहित्य

१. तुमराम विनायक, 'आदिवासी साहित्य : स्वरूप आणि समीक्षा', विजय प्रकाशन, नागपूर
२. तुमराम विनायक, 'शतकातील आदिवासी कविता', हरिवंश प्रकाशन, चंद्रपूर, प्रथमावृत्ती : १ ऑगस्ट २००३
३. लिंबाळे शरणकुमार (संपादक), 'मराठी वाङ्मयातील नवे प्रवाह', दिलीपराज प्रकाशन, पुणे
४. 'हाकारा' त्रैमासिकाचे अंक, पुणे
५. गारे गोविंद, 'आदिवासी समस्या आणि बदलते संदर्भ', सुगावा प्रकाशन, पुणे
६. 'लोकराज्य' आदिवासी साहित्य विशेषांक, १९८३
७. रोंगटे तुकाराम, 'आदिवासी कवितेचा उषःकाल आणि सद्यःस्थिती', संस्कृती प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : नोव्हेंबर २००७
८. रोंगटे तुकाराम, 'आदिवासी साहित्य : नियतकालिकातील', डिंपल प्रकाशन, वसई, प्रथमावृत्ती : डिसेंबर २००७
९. रोंगटे तुकाराम, 'आदिवासी आयकॉन्स', संस्कृती प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : ४ एप्रिल २०११
१०. रोंगटे तुकाराम (संपादक), 'साहित्य गोंदण', सुमेध प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : एप्रिल २०११
११. रोंगटे तुकाराम, 'आदिवासी साहित्य : चिंतन आणि चिकित्सा', दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : २६ जानेवारी २०१४

ऐच्छिक

एम.आर. - १२.१भाषांतरित भारतीय साहित्य

उद्दिष्टे :

१. भारतीय साहित्य ह्या संकल्पनेचे ज्ञान होणे.
२. समकालीन भारतीय साहित्याचा परिचय होणे.
ह्या दृष्टीने विभागीय बैठकीत निर्णय घेऊन मराठीत भाषांतर झालेल्या तीन कलाकृती नेमल्या जातील.

संदर्भग्रंथ :

- बांदिवडेकर चंद्रकांत, 'देशीवाण', अक्षर प्रकाशन, २००२
मुळे वीणा, 'मराठी अनुवाद ग्रंथसूची', १९९८

एम.आर. - १२.२ तौलनिक साहित्याभ्यास

उद्दिष्टे :

१. तौलनिक साहित्याभ्यासाचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. तौलनिक साहित्याभ्यासातील प्रमुख संकल्पना समजावून घेणे.
३. तौलनिक साहित्याभ्यासाची क्षमता निर्माण करणे.

अभ्यासक्रम :

१. तौलनिक साहित्याभ्यासाचे स्वरूप व विकास
२. तौलनिक साहित्याभ्यासपद्धती, विविध ज्ञानशाखांशी असलेला संबंध
३. तौलनिक साहित्याभ्यासातील महत्त्वाच्या संकल्पना
४. विश्वसाहित्य व राष्ट्रीय साहित्य
५. भाषांतराभ्यास

संदर्भग्रंथ :

१. बापट वसंत, 'तौलनिक साहित्याभ्यास : मूलतत्त्वे आणि दिशा', मौज प्रकाशन, मुंबई
२. जहागीरदार चंद्रशेखर (संपादक), 'तौलनिक साहित्याभ्यास : तत्त्वे आणि दिशा', सौरभ, १९९२
३. A. Aravindkshan, N. Prasanth Kumar, Comparative Indian Literature, भारतीय साहित्य प्रतिष्ठान, १९९८
४. Majumdar Swapan, Comparative Literature Indian Dimensions, Papyrus 1987
५. पाटील आनंद, 'तौलनिक साहित्याभ्यास : नवे सिद्धांत आणि उपयोजन', साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८

एम.आर.१२.३ सौंदर्यशास्त्र : एक

उद्दिष्टे :

१. सौंदर्यशास्त्राचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. प्रमुख सौंदर्यशास्त्रीय संकल्पनांचा परिचय करून घेणे.
३. काही सौंदर्यशास्त्रीय सिद्धांतांचे ज्ञान करून घेणे.

अभ्यासक्रम :

१. सौंदर्यशास्त्र म्हणजे काय?

२. सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षा
३. सौंदर्यविधानाचे व सौंदर्यसंकल्पनांचे स्वरूप : कांट (अनन्यसाधारणता), विटागिन्स्टाईन (कुलसाम्य), गॅली (स्वभावत : वादग्रस्त संकल्पना)

संदर्भग्रंथ :

१. मर्ढेकर बा. सी., 'सौंदर्य आणि साहित्य'
२. पाटणकर रा. भा., 'सौंदर्यमीमांसा'
३. पाटणकर रा. भा., 'कान्टची सौंदर्यमीमांसा'
४. पाटणकर रा. भा., 'क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र'
५. दीक्षित कमलाकर (संपादक), 'मर्ढेकरांची सौंदर्यमीमांसा : पुनर्विचार'
६. कुलकर्णी द. भि., 'मर्ढेकरांचे सौंदर्यशास्त्र : पुनःस्थापना'
७. मुक्तिबोध शरच्चंद्र, 'सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य'
८. पाध्ये प्रभाकर, 'मर्ढेकरांची सौंदर्यमीमांसा'
९. पाध्ये प्रभाकर, 'सौंदर्यानुभव'
१०. बारलिंगे सरेंद्र, 'सौंदर्याचे व्याकरण'
११. 'सौंदर्यविचार', मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई
१२. करंदीकर गो. वि., 'ऑरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र'
१३. बेडेकर दि. के., 'साहित्यविचार'
१४. भट गो. के., 'संस्कृत साहित्यशास्त्राची प्रस्तावना'
१५. देशपांडे ग. त्र्यं., 'भारतीय सौंदर्यकल्पना'

एम.आर. १२.४ वाङ्मयेतिहासलेखनविद्या

उद्दिष्टे :

१. इतिहास व वाङ्मयेतिहास ह्या संकल्पना समजावून घेणे.
२. वाङ्मयेतिहासलेखनाच्या विविध व्युहांचे ज्ञान होणे.
३. मराठी वाङ्मयेतिहासातील प्रश्नांचे आकलन होणे.

अभ्यासक्रम :

१. इतिहासाचे तत्त्वज्ञान
२. वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना
३. वाङ्मयेतिहासलेखनातील प्रकार : स्वरूपानुसारी व लेखनरीतीनुसार
४. वाङ्मयेतिहासविचारातील काही नवसंकल्पना
५. मराठीच्या वाङ्मयेतिहासलेखनातील समस्या

संदर्भग्रंथ :

१. पुंडे द. दि. (संपादक), 'वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना', प्रतिमा प्रकाशन, पुणे

२. कुलकर्णी गो. म., पुंडे द. दि. (संपादक), 'वाङ्मयेतिहास : सद्यःस्थिती आणि अपेक्षा', मेहता प्रकाशन, पुणे
३. 'मराठी विश्वकोश', खंड १५, मराठी साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई
४. टिळक विद्यागौरी (संपादक), 'वाङ्मयेतिहासाचे लेखन : स्वरूप आणि समस्या', प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
५. पटवर्धन वि. वि., 'वाङ्मयेतिहासाची रचना : ध्येय, दृष्टिकोन, पद्धती'
६. द. न. गे. व इतर (संपादक), 'साहित्यविचार', व्हीनस प्रकाशन, पुणे
७. कुलकर्णी व. दि. (संपादक), 'साहित्यचिंतन', मराठी विभाग प्रकाशन, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई
८. तुळपुळे शं. गो., 'मराठी वाङ्मयेतिहासकाराची साधनसामुग्री', सुविचार प्रकाशन, नागपूर
९. आठवले सदाशिव, 'इतिहासाचे तत्त्वज्ञान', प्राज्ञपाठशाळा, वाई

एम.आर. - १२.५ निर्मितप्रक्रिया आणि साहित्यनिर्मिती

उद्दिष्टे :

१. साहित्यनिर्मितीप्रक्रियेचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. साहित्यप्रकारव्यवस्था आणि विविध साहित्यप्रकारांचे ज्ञान होणे.
३. साहित्यनिर्मितीसाठी आवश्यक त्या क्षमतांचा विकास होणे.

अभ्यासक्रम :

१. निर्मितप्रक्रियेसंबंधीची तात्त्विक मीमांसा - भारतीय व पाश्चात्य
२. कविता, कथा, कादंबरी व नाटक ह्या साहित्यप्रकारांची वैशिष्ट्ये आणि ह्या साहित्यप्रकारांमध्ये निर्मिती करतानाची आवश्यक ती पूर्वतयारी
३. निर्मितप्रक्रियेतील समस्या

ह्या प्रश्नप्रतिकेच्या मूल्यमापनाचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे असावे.

१. स्वाध्याय : सैद्धांतिक प्रश्नांचे विवेचन - २० गुण.
एखादा छोटासा ललित लेखन प्रकल्प पूर्ण करून घेणे - ३० गुण.
निर्मितप्रक्रियेचा कार्यानुभव अनिवार्य.
२. ५० गुणांच्या परीक्षेत विद्यार्थ्यांच्या निर्मितीशीलतेची चाचणी होईल, असे प्रश्न काढण्यात यावेत. उदा. एखाद्या प्रसंगावरची लघुकथा.

संदर्भग्रंथ :

१. पाटणकर रा. भा., 'सौंदर्यमीमांसा', मौज प्रकाशन, मुंबई
२. गाडगीळ स. रा., 'काव्यशास्त्रप्रदीप', व्हीनस प्रकाशन, पुणे
३. ढवळे वा. रा., 'कविता फुलते अशी', ओरिएंट लाँगमन्स, १९७५
४. रेगे पु. शि. (संपादक), 'एका पिढीचे आत्मकथन' (वा. रा. ढवळे गौरवग्रंथ), मराठी साहित्य संघ, मुंबई
५. भावे पु. भा., 'कथाकल्प', संकल्प प्रकाशन, पुणे, १९८५
६. राजाध्यक्ष विजया, 'संवाद', ग्रंथाली, मुंबई, १९८५
७. नंदनवार, 'मुलाखती साहित्यिकांच्या'
८. दळवी जयवंत, 'गप्पा सहा साहित्यिकांशी'

९. दांडेकर गो. नी., 'कहाणीमागची कहाणी', मृण्मयी प्रकाशन, पुणे, २०००
१०. यादव आनंद, 'साहित्याची निर्मितप्रक्रिया', मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८९
११. केळकर अशोक, 'मध्यमा : भाषा आणि भाषाव्यवहार', मेहता प्रकाशन, पुणे, १९९६
१२. गोखले द. न., 'शुद्धलेखन विवेक', सोहम् प्रकाशन, पुणे, १९९३
१३. देशपांडे पु. ल., 'रेडिओवरील भाषणे व श्रुतिका', मौज प्रकाशन, मुंबई, २००१
१४. फडके ना. सी., 'प्रतिभासाधन', व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९३२
१५. फडके ना. सी., 'लघुकथालेखन : तंत्र आणि मंत्र', व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९५२
१६. फडके य. दि., 'व्यक्तिरेखा', श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९८
१७. लिमये अ. ह., 'ग्रंथव्यवहार', व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९५२
१८. शेख यास्मिन, 'मराठी लेखन मार्गदर्शिका', राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, १९९७
१९. 'अनुष्टुभ्', २००२ दिवाळी, २००४ डिसेंबर-जानेवारी, २००५ फेब्रुवारी-मार्च

एम.आर.१२.६ संगणक प्रशिक्षण व मराठी भाषा

उद्दिष्टे :

१. संगणकाचा इतिहास
२. संगणकाचा परिचय : हार्डवेअर, सॉफ्टवेअर, इनपुट, आऊटपुट
३. संगणकाची विविध कार्ये
४. विंडोज कार्यप्रणाली : वर्ड प्रोसेसिंग
५. माहितीची व्दिस्तरिय साठवण
६. इंटरनेटचा वापर

सराव आणि प्रात्यक्षिके अनिवार्य

संदर्भग्रंथ :

१. 'ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची', एम.एस.सी.आय.टी., महाराष्ट्र राज्य

सत्र चौथे

अनिवार्य विषय

एम.आर.-१३ साहित्यप्रकाराचा अभ्यास : कादंबरी

उद्दिष्टे :

१. साहित्यप्रकाराची संकल्पना
त्याविषयीच्या एकसत्त्ववादी व नाममात्रवादी ह्या दोन टोकाच्या भूमिका
२. प्रमुख साहित्यप्रकारांची ठळक वैशिष्ट्ये : कविता, कथा, कादंबरी, नाटक, ललित लेखन, आत्मचरित्र इ.
३. 'कादंबरी' ह्या साहित्यप्रकाराचा विशेष अभ्यास

(मोजक्या साहित्यकृतींच्या आधारे)

साहित्यप्रकार : कादंबरी

१. केतकर व्यं. श्री., 'ब्राह्मणकन्या'
२. पाटील शंकर, 'टारफुला'
३. बांदेकर प्रवीण, 'चाळेगत'

संदर्भग्रंथ :

१. मालशे मिलिंद, 'साहित्यप्रकाराची संकल्पना साहित्य' (लेख), अंतर्भूत : 'साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार', पॉप्युलर प्रकाशन व मौज प्रकाशन, मुंबई, १९८७
२. पाटील गंगाधर, 'समीक्षेची नवी रूपे', मॅजेस्टिक प्रकाशन, मुंबई, १९८१
३. वा.पु. गिंडे, द.दि. पुंडे (संपा.), 'वाङ्मयाचे अध्यापन'
४. कुलकर्णी मधू, 'ललित साहित्यातील आकृतिबंधाची जडणघडण', शुभदा सारस्वत पब्लिकेशन, पुणे, १९८७
५. गणोरकर प्रभा, डहाके वसंत आबाजी (संपादक), 'वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश', भटकळ फाउंडेशन, मुंबई.
६. देव अमीया, 'वाङ्मयीन प्रकाराचा अभ्यास' (लेख), अंतर्भूत : 'तौलनिक साहित्याभ्यास : तत्त्वे आणि दिशा'
७. मालशे मिलिंद, 'साहित्यप्रकारांचा अभ्यास' (लेख), अंतर्भूत : 'साहित्याचा अभ्यास' (डॉ. र. बा. मंचरकर सद्भावग्रंथ), जोशी चं. वि. व इतर (संपादक), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे.
८. पवार गो.मा.(संपा.), 'निवडक मराठी समीक्षा', साहित्य अकादमी, दिल्ली

एम.आर.- १४ समीक्षाविचार

उद्दिष्टे :

१. समीक्षेची संकल्पना समजावून घेणे.
२. समीक्षेचे विविध दृष्टिकोन समजावून घेणे .
३. मराठी समीक्षेचा इतिहास जाणून घेणे.

अभ्यासक्रम :

समीक्षेची संकल्पना व कार्य,
समीक्षेचे विविध दृष्टिकोन :

आस्वादक, चरित्रात्मक, मानसशास्त्रीय, समाजशास्त्रीय, रूपवादी, शैलीवैज्ञानिक, स्त्रीवादी मराठी समीक्षेची वाटचाल (विष्णुशास्त्री चिपळूकर, का. बा. मराठे, वा.म.जोशी, फडके, खांडेकर, मर्ढेकर, दि.के.बेडेकर, वा.ल. कुलकर्णी, द.ग. गोडसे, रा.भा.पाटणकर ह्यांच्या विशेष संदर्भात)

संदर्भग्रंथ :

१. पाटील गंगाधर, 'समीक्षेची नवी रूपे'
२. क्षीरसागर श्री.के., 'टीकाविवेक'
३. पाटणकर रा. भा., 'सौंदर्यशास्त्र व समीक्षा'
४. गणोरकर प्रभा, डहाके वसंत आबाजी व इतर, 'वाङ्मयीन संज्ञा संकल्पनाकोश'
५. राजाध्यक्ष विजया, 'वाङ्मयीन संज्ञाकोश', महाराष्ट्र साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई
६. शिरवाडकर के. रं., 'साहित्यातील विचारधारा'
७. गोडबोले ना. रा., जोगळेकर गं. ना., 'साहित्यसमीक्षा : स्वरूप आणि विकास'
८. शिरवाडकर के. रं., 'साहित्यवेध'
९. आचवल माधव, 'रसास्वाद'
१०. आचवल माधव, 'जास्वंद'
११. कुलकर्णी गो. म. (संपादक), 'नवसमीक्षा : काही विचारप्रवाह'
१२. पाटील म. सु., 'आदिबंधात्मक समीक्षा'
१३. कुलकर्णी अ. वा., 'मानसशास्त्रीय समीक्षा'
१४. शेख (संपादक), 'त्रिदल'
१५. कुलकर्णी गो. म., 'मराठी समीक्षेची वाटचाल'
१६. कुलकर्णी वा. ल., 'साहित्यनिर्मिती आणि समीक्षा'
१७. वाळिंबे रा. श., 'वाङ्मयीन टीका'
१८. कुरुंदकर नरहर, 'रूपवेध'
१९. भागवत श्री. पु., रसाळ सुधीर (संपादक), 'साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार'
२०. गाडगीळ गंगाधर, 'खडक आणि पाणी'
२१. वा. भा. पाठक, 'टीका आणि टीकाकार'
२२. Willber Scott, 'Five Approaches also Literacy Criticism'
२३. Abrams, 'Glossary of Literacy terms'
२४. Rene Welek, 'A History of Modern Criticism'
२५. I.A. Richards, 'Practical Criticism'
२६. Frye Northrop, 'Anatomy of Criticism'
२७. W. Basil Werfold, 'Judgment in Literature'
२८. Andon W.H., 'Psychology and Art Today'
२९. Fokher Done, 'Theories of Literature in 20th Century'
३०. Daiches David, 'Critical Approaches to Literature'

एम.आर.-१५ स्वातंत्र्योत्तर मराठी साहित्यातील प्रमुख प्रवाह : दोन उद्दिष्टे :

१. साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीची मीमांसा करणे.
२. ग्रामीण व स्त्रीवादी ह्या साहित्यप्रवाहांची निर्मितीमीमांसा करणे.
३. ह्या दोन्ही प्रवाहांमधील वाङ्मयाची वाटचाल व वैशिष्ट्ये अभ्यासणे.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता विश्लेषण करणे.

ग्रामीण साहित्य :

१. दुधाळ कल्पना, 'धग असते आसपास' (कवितासंग्रह)
२. लोमटे आसाराम, 'आलोक' (कथासंग्रह)
३. विंगकर आनंद, 'आवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट' (कादंबरी)

स्त्रीवादी साहित्य :

१. गणोरकर प्रभा, 'व्यामोह' (कवितासंग्रह)
२. सानिया, 'आवर्तन' (कादंबरी)
३. भागवत विद्युत (संपादक), 'मी बाई आहे म्हणून'

संदर्भग्रंथ :

१. यादव आनंद, 'ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि समस्या'
२. यादव आनंद, 'ग्रामीणता : साहित्य आणि वास्तव'
३. कोत्तापल्ले नागनाथ, 'ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि शोध'
४. भोसले द. ता., 'ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन'
५. चंदनशिव भास्कर, 'भूमी आणि भूमिका'
६. मुलाटे वासुदेव, 'मराठी ग्रामीण कथा'
७. शेळके भास्कर, 'मराठी कादंबरीतील प्रादेशिकता'
८. मुलाटे वासुदेव, 'ग्रामीण साहित्यचळवळ आणि आम्ही'
९. सार्वेकर कैलास, 'मराठी ग्रामीण कवितेचा इतिहास'
१०. नलगे चंद्रकुमार (संपादक), 'ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास', रिया पब्लिकेशन, कोल्हापूर, द्वितीयावृत्ती : मार्च २०१२
११. मोकाशी सयाजीराजे (संपादक), 'ग्रामीण साहित्याचा इतिहास (डॉ. कृष्णा इंगोले गौरवग्रंथ), स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, ३ मे २०१५

संदर्भग्रंथ : स्त्रीवादी साहित्य

१. धोंगडे अश्विनी, 'स्त्रीवादी साहित्यसमीक्षा'
२. वरखेडे मंगला, 'स्त्रियांची नवकथा'
३. वरखेडे मंगला, 'स्त्रीवादी साहित्य',
४. भागवत विद्युत, 'स्त्रीप्रश्नांची वाटचाल'
५. कर्वे स्वाती (संपादक), 'स्त्रीविकासाच्या पाऊलखुणा'

ऐच्छिक

एम.आर.- १६.१ भाषांतरित जागतिक साहित्य

उद्दिष्टे :

१. 'विश्वसाहित्य' ही संकल्पना स्पष्ट होणे.
  २. तौलनिक अभ्यासाची पद्धती अवगत होणे.
- तौलनिक साहित्याभ्यास करित असताना भारतीय साहित्याची आणि वैश्विक साहित्याची संकल्पना समजून घ्यावी लागते. प्रत्यक्ष भाषांतरित साहित्यकृती अभ्यासल्याशिवाय हा अभ्यास परिपूर्ण होत नाही. म्हणून ह्या

अभ्यासपत्रिकेत जगातील इतर भाषांमधून मराठीत अनुवादित झालेल्या किमान तीन साहित्यकृतींचा अभ्यास केला जाईल.

साहित्यकृती :

१. गॉर्कि मॅक्झिम, 'आई'
२. पुरंदरे माधुरी, बेकेट, 'वेटिंग फॉर गोदो'
३. बेट्टी मेहमूदी, 'नॉट विद आऊट माय डॉटर'

तीन साहित्यकृती कोणत्या असाव्यात, ते विभागीय समितीची बैठक होऊन निश्चित करण्यात येईल.

संदर्भग्रंथ :

बादिवडेकर चंद्रकांत, 'देशी वाण', अक्षर प्रकाशन, २००२
मुळे वीणा, 'मराठी अनुवाद ग्रंथसूची', १९९८

एम. आर. -१६.२ भाषांतरविद्या

उद्दिष्टे :

१. भाषांतराची संकल्पना व भाषांतरविचारातील स्थित्यंतरे समजावून घेणे.
२. भाषांतराचे विविध प्रकार जाणून घेणे.
३. भाषांतरप्रक्रियेचे स्वरूप समजावून घेणे.
४. भाषांतराची क्षमता विकसित होणे.

अभ्यासक्रम :

१. भाषांतराची संकल्पना, भाषांतरविचारातील स्थित्यंतरे
२. भाषांतराचे प्रकार, भाषांतर, अनुवाद व रूपांतर
३. भाषांतरप्रक्रियेचे स्वरूप, भाषांतरकारास आवश्यक गुण, कोशांचे महत्त्व इ.
४. भाषांतराचे महत्त्व
५. भाषांतराचा कार्यानुभव (अंतर्गत मूल्यमापनासाठी)
६. ललित व ललितेतर साहित्याचे भाषांतर

संदर्भग्रंथ:

१. काळे कल्याण, सोमण अंजली (संपादक), 'भाषांतरमीमांसा', प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
२. राय त्रिभुवन (संपादक), 'अनुवाद', स्वरूप आणि आयाम, अनिल प्रकाशन, इलाहाबाद, १९९९
३. 'त्रैमासिक', प्रकाशक- भारतीय अनुवाद परिषद, नवी दिल्ली
४. राजाध्यक्ष विजया, रानडे अशोक (संपादक), 'कथाशताब्दी', ग्रंथाली प्रकाशन, मुंबई, १९८८

एमआर-१६.३ सौंदर्यशास्त्र : दोन

उद्दिष्टे :

१. कलानिर्मितीविषयक सिद्धांत समजावून घेणे.
२. कलानुभवाचे स्वरूप समजावून घेणे.
३. कलामूल्यांसंबंधीची मतमतांतरे जाणून घेणे.

अभ्यासक्रम :

१. कला आणि रूप
२. निर्मिती सिद्धांत : मार्क्स, फ्रॉइड, युंग
३. अनुभवप्रक्रिया, सौंदर्यसुखवाद, वाचक प्रतिसाद
४. कलामूल्ये आणि अन्य मूल्ये
५. कलेची स्वायत्तता, कला आणि नीती, कला आणि सत्य

संदर्भग्रंथ:

१. मर्ढेकर बा. सी., 'सौंदर्य आणि साहित्य'
२. पाटणकर रा. भा., 'सौंदर्यमीमांसा'
३. 'कान्टची सौंदर्यमीमांसा', डॉ. रा.भा. पाटणकर
४. 'क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र', डॉ. रा.भा. पाटणकर
५. 'मर्ढेकरांची सौंदर्यमीमांसा : पुनर्विचार', संपादक कमलाकर दीक्षित
६. 'मर्ढेकरांचे सौंदर्यशास्त्र : पुनःस्थापना', डॉ. द.भि. कुलकर्णी
७. 'सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य', डॉ. शरदचंद्र मुक्तिबोध
८. 'मर्ढेकरांची सौंदर्यमीमांसा', प्रभाकर पाध्ये
९. 'सौंदर्यानुभव', प्रभाकर पाध्ये
१०. 'सौंदर्याचे व्याकरण', डॉ. सुरेंद्र बारलिंगे
११. 'सौंदर्यविचार', मुंबई मराठी साहित्य संघ प्रकाशन, मुंबई
१२. 'अॅरिस्टॉलचे काव्यशास्त्र', गो.वि. करंदीरकर
१३. 'साहित्यविचार', दि.के. बेडेकर
१४. 'संस्कृत साहित्यशास्त्राची प्रस्तावना', गो.के. भट
१५. 'भारतीय सौंदर्यकल्पना', ग.त्र्यं. देशपांडे

एम.आर.-१६.४ शैलीविज्ञान

- उद्दिष्टे :**
१. 'शैली' ही संकल्पना समजावून घेणे.
  २. 'शैली' च्या विविध घटकांचे ज्ञान होणे.
  ३. शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणाची क्षमता विकसित होणे.

अभ्यासक्रम :

१. शैली : संकल्पना व स्वरूप
२. शैलीविज्ञान : स्वरूप आणि विकास
३. साहित्याचे शैलीवैज्ञानिक विश्लेषण

संदर्भग्रंथ :

१. 'भारतीय साहित्यशास्त्र', ग.त्र्यं. देशपांडे
२. 'काव्यशास्त्र प्रदीप', स.रा. गाडगीळ
३. 'मराठी साहित्य : तंत्र आणि शैली', म.द. हातकगंगलेकर
४. 'शैलीमीमांसा : सिद्धांत आणि उपयोजन', दिलीप धोंडगे
५. 'मराठी भाषा आणि शैली', रमेश धोंडगे, अश्विनी धोंडगे, अशोक केळकर, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे
६. 'वाङ्मयीन शैली आणि तंत्र'(संपा.), म.द. हातकगंगलेकर, अभिजात प्रकाशन, कोल्हापूर, १९८१

एम.आर.- १६.५ उपयोजित समीक्षा

उद्दिष्टे :

१. उपयोजन म्हणजे काय, ते समजून घेणे
२. समीक्षेच्या विविध पद्धती समजून घेणे
३. सैद्धांतिक समीक्षा व उपयोजित समीक्षा : साम्य-भेद जाणून घेणे.
४. साहित्यकृतीच्या अनुरूप पद्धतीची निवड करणे
५. समीक्षेचे स्तर आणि व्याप्ती. उदा. पुस्तकपरीक्षण, ग्रंथकाराची समीक्षा
ह्या अभ्यासपत्रिकेच्या स्वाध्यायामध्ये एखाद्या समीक्षापद्धतीचे उपयोजन करून समीक्षालेखन करावे लागेल. ५० गुणांच्या परीक्षेमध्ये इतर प्रश्नांबरोबरच एक किंवा दोन समीक्षापद्धतींचे उपयोजन करण्यास सांगितले जाईल.

संदर्भग्रंथ :

१. डहाके वसंत आबाजी, 'उपयोजित समीक्षा', मुंबई विद्यापीठ प्रकाशन, मुंबई
२. जाधव मनोहर, 'समीक्षेतील नव्या संकल्पना'
३. आचवल माधव, 'रसास्वाद'
४. रायकर सीताराम, 'वाङ्मयीन वाद'
५. 'वाङ्मयीन वाद', महाराष्ट्र साहित्य परिषद प्रकाशन, पुणे
६. 'ह.श्री. शेणोलीकर गौरवग्रंथ'
७. 'नववाङ्मयीन प्रवृत्ती आणि प्रेरणा'

एम.आर.- १६.६ साहित्य आणि इतर कला

उद्दिष्टे :

१. कलांची विविध दृष्टिकोनांमधून केली जाणारी वर्गीकरणे
२. वेगवेगळ्या कलांची स्वरूपवैशिष्ट्ये
३. कलाकलांमधील साम्य-भेद
४. कलांच्या संदर्भातील काही प्रश्न
  - सर्व कलांचे एकच लक्ष्य: सौंदर्य
  - ललित कलांचे प्रयोजन
  - कलेची विशुद्धता व त्यांची श्रेणीव्यवस्था

संदर्भग्रंथ :

१. कॉलिंगवूड आर. जी., 'कलेची मूलतत्त्वे'
  २. मढेकर बा. सी., 'सौंदर्य आणि साहित्य'
  ३. पाटणकर रा. भा., 'सौंदर्यमीमांसा'
  ४. पाटणकर रा. भा., 'कान्टची सौंदर्यमीमांसा'
  ५. पाटणकर रा. भा., 'क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र'
  ६. दीक्षित कमलाकर (संपादक), 'मढेकरांची सौंदर्यमीमांसा : पुनर्विचार'
  ७. मुक्तिबोध शरच्चंद्र, 'सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य'
  ८. पाध्ये प्रभाकर, 'सौंदर्यानुभव'
  ९. बारलिंगे सुरेंद्र, 'सौंदर्याचे व्याकरण'
  १०. 'सौंदर्यविचार', मुंबई मराठी साहित्य संघ प्रकाशन, मुंबई
  ११. करंदीकर गो. वि., 'ऑरिस्टॉलचे काव्यशास्त्र'
  १२. बेडेकर दि. के., 'साहित्यविचार'
-
-

एम.फिल. संशोधन अभ्यासक्रम

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. संशोधनाची संकल्पना समजणे.
२. साहित्याच्या अभ्यासातील संशोधनाचे महत्त्व लक्षात घेणे.
३. वाङ्मयीन संशोधन आणि इतर संशोधनातील साम्यभेदांची कल्पना येणे.
४. संशोधनाच्या विविध पद्धतींनुसार प्रत्यक्ष संशोधन करणे.
५. साहित्याचा सामाजिक शास्त्रांशी असणारा संबंध लक्षात घेऊन त्या परिप्रेक्ष्यात साहित्याचा अभ्यास करणे.
६. वाङ्मयेतिहासविषयक संशोधनात्मक दृष्टी निर्माण होणे.
७. साहित्यसंशोधनाच्या नव्या दिशांचे आकलन होणे.
८. संशोधनदृष्टी निर्माण होणे.

अभ्यासपत्रिका - १ : संशोधनपद्धती (आवश्यक)

श्रेयांक -५

घटक १. संशोधन :

१. संशोधनाच्या विविध व्याख्या आणि त्यांचा परामर्श, संशोधनाचे स्वरूप, संशोधनाची प्रयोजने, संशोधनप्रक्रियेतील विविध टप्पे, संशोधकाचे गुण.
२. साहित्यसंशोधन आणि अन्य क्षेत्रीय संशोधन ह्यातील साम्यभेद. उदा. विज्ञान, सामाजिक शास्त्रे.
३. साहित्यसंशोधन आणि साहित्यसमीक्षा

घटक २. संशोधनाच्या विविध पद्धती :

१. विगमनात्मक (खपर्वीर्लीर्लीश) आणि निगमनात्मक (ऊर्वालीर्लीर्लीश)
२. ऐतिहासिक (कालक्रमनिष्ठ) पद्धती
३. वर्णनपर, प्रयोगनिष्ठ, तौलानिक
४. नमुनापाहणी पद्धती (सँपलिंग सर्व्हे), क्षेत्रीय सर्वेक्षण पद्धती (फिल्ड सर्व्हे)

घटक ३. संशोधन : तंत्र व साधने :

तंत्र : पाहणी, मुलाखत, प्रश्नावली, संख्याशास्त्रीय आढावा इ.

ग्रंथालयीन साधने : पुस्तके, नियतकालिके, वृत्तपत्रे, कोश, सूची इ.

: ग्रंथालयाचे विविध प्रकार, संदर्भसेवा इ.

आधुनिक तंत्रविज्ञानाशी संबंधित साधने : झेरॉक्स, मायक्रोफिल्म, प्रोजेक्टर्स,

गणकयंत्र (कॅलक्युलेटर), संगणक, संगणकीय प्रणाली,
इंटरनेटवरील माहिती इ.

अन्य साधने : अभिलेख, पुराभिलेख, शिलालेख, ताम्रपट, हस्तलिखिते, पत्रे - रोजनिशी -
आत्मकथने इ.

घटक ४. कोशरचना आणि सूची :

१. कोशरचनेची तत्त्वे आणि स्वरूप
२. कोशांचे विविध प्रकार
३. कोशांचे संशोधनातील महत्त्व

४. सूचिरचनेची तत्त्वे आणि स्वरूप
५. सूचींचे विविध प्रकार
६. सूचींचे संशोधनातील महत्त्व

घटक ५. मराठी साहित्यसंशोधनाचे विविध प्रकार (साहित्यसंशोधनाची व्याप्ती) :

१. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचे संशोधन (महत्त्व, स्वरूप आणि व्याप्ती)

अ. मध्ययुगीन हस्तलिखितांचा विचार - कालनिर्णय, पाठचिकित्सा

आ. पाठचिकित्सेच्या पद्धती आणि संहितानिश्चिती (मध्ययुगीन साहित्यसंपादन)

२. आधुनिक साहित्याचे पाठचिकित्सापूर्वक संपादन

३. साहित्यशास्त्रीय प्रश्नांसंबंधी संशोधन (रसविचार, वाङ्मयीन वाद इ.)

४. भाषिक (भाषाविषयक) संशोधन

अ. भाषाभ्यासाच्या विविध पद्धती

आ. बोलींचा अभ्यास - मूलतत्त्वे आणि पद्धती

इ. मध्ययुगीन आणि आधुनिक साहित्याच्या संहितेचे भाषिक आणि शैलीवैज्ञानिक संशोधन

५. साहित्याचे समीक्षात्मक आणि स्वरूपनिष्ठ संशोधन :

विशिष्ट कालखंडाचा अभ्यास,

विशिष्ट साहित्यकृतीचे संशोधन,

विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचे संशोधन,

विशिष्ट साहित्यिकाचा अभ्यास

६. तौलानिक साहित्याभ्यास

एका भाषेतील दोन साहित्यिकांची तुलना,

एका भाषेतील दोन साहित्यकृतींची तुलना,

दोन भाषांमधील दोन साहित्यिकांची तुलना,

दोन भाषांमधील दोन साहित्यकृतींची तुलना

७. अनुवादित साहित्याभ्यास

परकीय भाषेतील मराठी अनुवादाचे संशोधन,

परप्रांतीय भाषेतील मराठी अनुवादाचे संशोधन,

मराठी साहित्याच्या परकीय भाषेतील किंवा परप्रांतीय भाषेतील अनुवादाचे

संशोधन

८. लोकसाहित्यविषयक संशोधन

सामग्रीसंकलन आणि सामग्रीच्या सांस्कृतिक अनुबंधाचे संशोधन,

लोकसाहित्याचा रूपविचार, लोकसाहित्याच्या संशोधनातील अडचणी आणि

निवारण

घटक ६. संशोधनात्मक लेखन : प्रेरणा आणि शोध :

शोधनिबंधाचे लेखन,

प्रबंधाचे लेखन - प्रबंधलेखनाच्या प्रक्रियेतील टप्पे,

प्रबंधलेखनाची भाषा,

प्रबंधसिद्धीची प्रक्रिया आणि प्रबंधलेखनातील अडचणी,

संदर्भसूची, निर्देशसूची (दर्शिका) ह्यांचे महत्त्व,
परिशिष्टे, कोष्टके, तालिका, आकृत्या इ. चे महत्त्व

संशोधनपद्धती : संदर्भसूची :

१. भभाषा व साहित्य : संशोधन', खंड १, संपादक : डॉ. वसंत स. जोशी, महाराष्ट्र साहित्य परिषद,
पुणे, नोव्हें. १९८१
२. भभाषा व साहित्य : संशोधन', खंड २, संपादक : डॉ. वसंत स. जोशी आणि डॉ. गं. ना.
जोगळेकर, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, १९८५
३. भभाषा व साहित्य : संशोधन', खंड २, संपादक : डॉ. वसंत स. जोशी आणि म. ना. अदवंत,
महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, १९८९
४. भसंशोधनाची क्षितिजे', संपादक : चज्ञथ. भा. भोळे, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, दुसरी आवृत्ती :
२००७
५. 'शोधविज्ञान कोश', डॉ. दु. का. संत, पुणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन, पुणे, १९८५
६. 'मराठी संशोधनविद्या', डॉ. उषा देशमुख, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९४
७. 'साहित्यशोधणी', डॉ. उषा देशमुख, नीहारा प्रकाशन, पुणे, मार्च १९८९
८. 'साहित्यसमीक्षा आणि पत्रिभाषिक संज्ञा', डॉ. व.सं. दावतज्ञर, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई,
१९८७
९. 'प्राचीन मराठी हस्तलिखिते : संशोधन आणि संपादन', डॉ. श्री. रं. कुलकर्णी, का. स. वाणी मराठी
प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे, १९९२
१०. 'ग्रंथालयीन संदर्भ सेवा', अनंत जोशी, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९८०
११. 'प्रबंध कसा लिहावा?', डॉ. जयंत वेलणकर, साहित्यप्रसार केंद्र, नागपूर, १९८८
१२. 'संशोधन पद्धती : प्रक्रिया आणि अंतरंग', डॉ. दु. का. संत, अनाथ विद्यार्थी गृह प्रकाशन, पुणे,
सप्टें. १९६६
१३. 'वाङ्मयीन विद्वत्ता', डॉ. दु. का. संत, पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९७६
१४. संशोधन : स्वरूप आणि पद्धती', संपादक : डॉ. सु. रा. चुनेकर, रंगनाथ पठारे, शि. प्र. संस्था,
संगमनेर, १९८३
१५. शोधनिबंधाची लेखनपद्धती', डॉ. स. गं. मालशे, सुविचार प्रकाशन मंडळ, नागपूर, १ मार्च
१९७५ (सुधारित आवृत्ती : सप्टें. २००६ आणि नंतर, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई)
१६. तौलानिक साहित्यअभ्यास : मूलतत्त्वे आणि दिशा', वसंत बापट, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९८१
१७. सामाजिक संशोधनपद्धती', पु. ल. भांडारकर, म. वि. ग्रं. नि. मं., नागपूर, १९८१
१८. मराठी साहित्यसंशोधन : स्वरूप आणि दिशा', डॉ. श. रा. राणे, का. स. वाणी मराठी प्रगत अध्ययन
संस्था, धुळे, १९९५
१९. कोशवाङ्मय : विचार आणि व्यवहार', डॉ. सदाशिव देव, सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, २००२
२०. 'मराठी प्रबंधसूची', संकलन : वसंत विष्णु कुलकर्णी, साहित्य प्रसार केंद्र, नागपूर, मार्च १९९१,
१९ फेब्रु. २०११, ६ डिसें. २०१४

२१. 'संशोधन : स्वरूप आणि पद्धती', सदा कऱ्हाडे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९९७
२२. 'साहित्याचा अभ्यास'(गुरुवर्य डॉ. र. बा. मंचरकर सपबद्रावग्रंथ) संपादक : डॉ. चं. वि. जोशी व इतर, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, ऑगस्ट २००३
२३. 'मराठी साहित्यसंशोधन : नव्या दिशा', संपा. डॉ. अविनाश आवलगावकर, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, नोव्हें. २००६
२४. 'आमची श्रीवाणी'ख्रका. स. वाणी मराठी प्रगत अध्ययन केंद्राचे मुखपत्र, धुळे, व.१३, अं.१, ऑक्टो. २००५ ते जाने. २००६
२५. 'प्रबंध एकादशी', संपा. मंदा खांडगे, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९९
२६. 'संशोधनाची क्षेत्रे आणि पद्धती', डॉ.जयश्री पाटणकर, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १८ सप्टें.२०१०
२७. 'लोकसाहित्य संशोधन', डॉ. अनिल सहस्रबुद्धे
२८. 'मराठी साहित्यसंशोधन : स्वरूपविचार', संपा. म. पां. भावे व इतर, म. सा. प.,ठाणे, फेब्रु. १९९८
२९. 'प्रबंधलेखनाची पद्धती', डॉ. शकुंतला क्षीरसागर, युनिव्हर्सल प्रकाशन, पुणे, फेब्रु. २०१२
३०. 'मी पीएच. डी. होणारच !', डॉ. शां. ग. महाजन, युनिव्हर्सल प्रकाशन, पुणे, ऑगस्ट २०१२
३१. 'ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र संशोधन : पद्धती आणि तंत्रे', डॉ. राजेंद्र कुंभार, युनिव्हर्सल प्रकाशन, पुणे, २०१३
३२. 'मराठी शोधप्रबंधांची वर्णनात्मक सूची' (१९४७ ते २००४), डॉ. डी. आर. गायकवाड, निर्मिती संवाद, कोल्हापूर, २ सप्टें. २०११

इंग्रजी :

१. 'Thesis and assignment writing', Anderson Jonathan and Others of Wiley Eastern, New Delhi, 1971
२. 'The Library Thesis : A Guide to research', Watson George , Longman, London, 1970
३. 'Elements of Research', Whitney F. L., Prentice Hall, New York, 1946
४. 'Art of Literary Research', Altick R. D., Norton, New York, 1963

अभ्यासपत्रिका - २

श्रेयांक - ५

साहित्यसंशोधन व अन्य ज्ञानशाखा (आवश्यक)

१. साहित्य आणि संस्कृती :

१. संस्कृतीच्या व्याख्या व स्वरूप (भौतिक आणि अभौतिक)
२. संस्कृती आणि समाज : संबंध
३. मानवी संस्कृतीचे टप्पे :

- कृषिपूर्व अवस्था
- कृषिसंस्कृती
- उद्योगसंस्कृती
- संयोजन संस्कृती (नागरी संस्कृती)

४. संस्कृती आणि साहित्य : संबंध

- कलाविष्कार ही आदिम प्रेरणा
- भाषेची निर्मिती
- संस्कृतीशी अनुबंध आणि साहित्याविष्कार
- प्राचीन, मध्ययुगीन, अर्वाचीन कालखंडातील साहित्यामधील सांस्कृतिक स्थित्यंतरे
- मानवविकासाचे साहित्यातून घडणारे प्रत्यंतर
- लोकसाहित्य, मिथ्यकथा इ.

२. साहित्य आणि तत्त्वज्ञान :

१. तत्त्वज्ञान - व्याख्या व स्वरूप
२. तत्त्वज्ञानाचा जीवनाशी संबंध
३. तत्त्वज्ञानाचा साहित्यावरील परिणाम (धर्म, पंथ, संप्रदाय इ. च्या अनुषंगाने)
४. साहित्याचे तत्त्वज्ञान
५. आधुनिक तत्त्वप्रणालींचा साहित्यनिर्मितीवरील व समीक्षेवरील प्रभाव (अभिजातवाद, सौंदर्यवाद, अस्तित्ववाद)

३. साहित्य आणि मानसशास्त्र :

१. मानसशास्त्राची व्याख्या व स्वरूप
२. मानसशास्त्रातील काही महत्त्वाच्या संकल्पना (व्यक्तिमत्त्व, मन, मानवी मनाविषयी बदललेली संकल्पना, सामूहिक नेणीव इ.)
३. आधुनिक मानसशास्त्रीय सिद्धांतांचा साहित्यावरील परिणाम (फ्राईडचे सिद्धांत, संज्ञाप्रवाही निवेदनपद्धती इत्यादी)
४. साहित्यानिर्मितीचा विचार
  - चरित्रात्मक संशोधनपद्धतीचा संबंध
  - साहित्यिकाच्या व्यक्तिमत्त्वाशी संबंध
५. साहित्याच्या आकलनास मानसशास्त्राचे साहाय्य
  - प्रतिमाविचार, आदिबंध इत्यादी
६. वाचकांच्या आस्वादप्रक्रियेच्या अनुषंगाने विचार
  - स्वप्नपूर्ती, वाचक - प्रतिसाद इत्यादी

४. साहित्य आणि समाजशास्त्र :

१. साहित्य आणि समाज ह्यांचे अन्योन्य संबंध (साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया, साहित्यिकाची घडण, भाषा, आस्वाद ह्यांच्या संदर्भात)
२. समाजशास्त्राची व्याख्या व स्वरूप
३. समाजशास्त्राची सामग्री आणि साहित्याचा वापर

४. साहित्याचे आकलन आणि साहित्याचा अभ्यास ह्यांसाठी समाजशास्त्राचे साहाय्य
५. साहित्याचे समाजशास्त्र
५. साहित्य आणि राज्यशास्त्र (राजकीय स्थित्यंतरे व घडामोडी) :
१. विभिन्न राजकीय प्रणाली
    - आदर्श राज्यव्यवस्था व ती साध्य करण्याच्या पद्धतीमधील मतभिन्नता (उदा. लोकशाही, समाजवाद, साम्यवाद, गांधीवाद)
  २. राजकीय विचारप्रणालींचा साहित्याशी संबंध
    - साहित्यनिर्मिती, साहित्याचे आकलन व मूल्यमापन इत्यादींच्या संदर्भात
  ३. साहित्य आणि प्रचार
    - सामाजिक बांधिलकीच्या संदर्भात
  ४. साहित्याचे राजकारण
    - दलित, ग्रामीण, स्त्रीवाद इत्यादी वाङ्मयीन प्रवाहांच्या अनुषंगाने
६. साहित्य आणि इतिहास :
१. इतिहासाची व्याख्या व स्वरूप
  २. ऐतिहासिक स्थित्यंतरे व साहित्यातील परिवर्तने
  ३. इतिहासाचे साधन म्हणून साहित्याचा वापर
  ४. साहित्याची सामग्री म्हणून इतिहासाचा उपयोग
  ५. कालानुसार इतिहासाकडे पाहण्याच्या साहित्यिकांच्या दृष्टिकोनात होणारा बदल (निवडक साहित्याच्या आधारे)
७. साहित्य आणि विज्ञान :
१. विज्ञानाची वाटचाल - स्थूल आढावा
  २. विज्ञान - तंत्रज्ञान व वैज्ञानिक दृष्टिकोन ह्यांचा जीवनावर झालेला परिणाम, पर्यावरणविषयक जाणीव इत्यादी.
  ३. विज्ञान - तंत्रज्ञानाचा प्रसारमाध्यमांवर होणारा परिणाम
    - मुद्रण, आकाशवाणी, दूरचित्रवाणी, माहितीचे महाजाल इत्यादींचा साहित्याशी असणारा संबंध.
  ४. विज्ञानसाहित्य ह्या शाखेचा उदय
    - वैज्ञानिक साहित्य
    - विज्ञान काल्पनिका
८. साहित्य आणि सौंदर्यशास्त्र :
१. सौंदर्यशास्त्राचे स्वरूप
    - सौंदर्यानुभवाचे विश्लेषण
    - सौंदर्यानुभव आणि व्यावहारिक अनुभव
    - सौंदर्यानुभव आणि नैतिक अनुभव
    - सौंदर्यानुभव आणि ज्ञानात्मक अनुभव
  २. सौंदर्यशास्त्र आणि साहित्यविचार

३. सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षाविचार

साहित्यसंशोधन व अन्य ज्ञानशाखा : संदर्भग्रंथसूची

१. 'साहित्य निर्मिती व समीक्षा', दि. के. बेडेकर, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९६६ (दु. आ.)
२. 'साहित्यविचार', प्रा. रा. श्री. जोग गौरवग्रंथ - द. न. गोखले व इतर, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६४
३. 'नवसमीक्षा', संपा. गो. म. कुलकर्णी, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८२
४. 'समीक्षेतील नव्या संकल्पना', संपा. चज्ञथ. मनोहर जाधव, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००१
५. 'त्रिदल', संपा. एम. आर. शेख, फडके बुक सेलर्स, कोल्हापूर, १९८१
६. 'नववाङ्मय : प्रवृत्ती आणि प्रमेय', रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९७२
७. 'साहित्य सिद्धान्त', अनु. स. गं. मालशे, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९८२
८. 'साहित्यविचार', अ. वा. कुलकर्णी, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९२
९. 'वाङ्मयीन संज्ञा - संकल्पना कोश' (खंड १), संपा. वसंत आबाजी डहाके, प्रभा गणोरकर व इतर, भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, २००१
१०. 'वाङ्मयीन वाद : संकल्पना व स्वरूप', संपा. सीताराम रायकर व इतर, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९०

साहित्य आणि संस्कृती

१. 'मराठी लोकांची संस्कृती', इरावती कर्वे, देशमुख आणि कंपनी, पुणे, १९५१
२. 'साहित्य आणि संस्कृती', दु. का. संत, रत्नागिरी, १९५०
३. 'वैदिक संस्कृतीचा विकास', तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी, प्राज्ञ पाठशाला, वाई, १९७२
(आवृत्ती दुसरी)
४. 'अर्वाचीन मराठी वाङ्मयज्ञची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी : अध्यापन' (लेख), द. दि. पुंडे, अंतर्भूत :
वाङ्मयाचे महाविद्यालयीन अध्यापन', संपा. वा. पु. गिंडे, द. दि. पुंडे, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे,
१९९४
५. 'अर्वाचीन मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी', सदा कऱ्हाडे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९८१
६. 'आधुनिक मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी', गो. म. कुलकर्णी, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे,
१९९४
७. 'मानवी संस्कृतीचा इतिहास', चि. ग. कर्वे, पुणे, १९६१
८. 'महाराष्ट्र जीवन' खंड १ व २, संपा. गं. बा. सरदार, जोशी लोखंडे प्रकाशन, पुणे, १९६०
९. 'भारतीय संस्कृती कोश' खंड १ व १०, पं. महादेवशास्त्री जोशी, भारतीय संस्कृती कोश मंडळ, पुणे,
१९७९.
१०. 'भारतवर्षीय प्राचीन चरित्रकोश', सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव, भारतीय चरित्रकोश मंडळ, पुणे, १९६८
११. 'पुराणकथा', स. अ. डांगे, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९९३
१२. 'पौराणिक नाटके', अरुण प्रभुणे, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
१३. 'पुराणकथा आणि वास्तवता', अनु. वसंत तुळपुळे (मूळ लेखक : डी. डी. कोसंबी) लोकवाङ्मय गृह,
मुंबई, १९७७
१४. 'पुराणकथा', आ. ह. साळुंखे, अंतर्भूत : 'विश्वकोश', खंड ९, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई,
१९८०, पृ. ८२५ ते ८५२

१५. 'महात्मा जोतिबा फुले : मिथकभंजन आणि नवधर्ममीमांसा' (लेख), अंतर्भूत : 'ज्ज्ञोषतपर्व', डॉ. नागनाथ कोत्तापल्ले, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००२
  १६. 'हिंदू धर्माची समीक्षा आणि सर्वधर्म समीक्षा', तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी, प्राज्ञ पाठशाळा, वाई, १९८४
  १७. 'महाराष्ट्र लोकसंस्कृती व साहित्य', सरोजिनी बाबर, नॅशनल बुक ट्रस्ट, नवी दिल्ली, १९७२
  १८. 'खंडोबा', रा. चिं. ढेरे, देशमुख आणि कंपनी, पुणे, १९६१
  १९. 'भारतीय मिथ्यांचा शोध', विश्वनाथ खैरे, प्रकाशक : उमादेवी खैरे, पुणे, १९८६
  २०. 'श्री विठ्ठल दैवत : एक चिंतन', माणिक धनपालवार, प्रकाशक : श्रीकांत धनपालवार, हैद्राबाद, १९८७
  २१. 'लज्जागौरी', रा. चिं. ढेरे, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९७८
  २२. 'आदिबंधात्मक समीक्षा', म. सु. पाटील, नीहारा प्रकाशन, पुणे, १९८९
  २३. 'सामाजिक मानवशास्त्र', विलास संगवे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८७(दु.आ.)
  २४. 'सौंदर्यानुभव', प्रभाकर पाध्ये, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७९
  २५. 'लोकायत', स. रा. गाडगीळ, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९७४
  २६. 'Introduction to Anthropology', Beals and Hoijer - Macmillan Co. New York, 1959.
  २७. 'General Anthropology', Boas Franz (Ed.) D. C.Heath and Co. Boston, 1938.
  २८. 'Principles of Anthropology', Chapple and Coon, Jonathan Cape, London, 1947.
  २९. 'Anthropology : The Study of man', Dube S. C., Chetana, Hyderabad, 1952
  ३०. 'Myth and Reality', D. D. kosambi, Popular Prakashan, Mumbai, 1962
- साहित्य आणि तत्त्वज्ञान :**
१. 'तत्त्वज्ञानमीमांसा', मे. पुं. रेगे, अंतर्भूत : मराठी विश्वकोश, खंड - ७, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९७७
  २. 'भारतीय तत्त्वज्ञान', श्रीनिवास दीक्षित, मीनाक्षी दीक्षित, कोल्हापूर, १९७३(दु. आ.)
  ३. 'धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय', र. बा. मंचरकर, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०००
  ४. 'प्राचीन मराठी नवधारा', रा. चिं. ढेरे, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, १९७२
  ५. 'तत्त्वज्ञान विचार आणि मराठी संशोधन', भाषा व साहित्य संशोधन खंड १, संपा. डॉ. वसंत जोशी, म. सा. परिषद, पुणे, १९८१
  ६. 'वारकरी संप्रदाय आणि तत्त्वज्ञान', भा. पं. बहिरट आणि अ. ज्ञा. भालेराव, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२
  ७. 'अस्तित्ववादाची ओळख', दि. के. बेडेकर, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६४
  ८. 'साहित्यातील संप्रदाय', रा. शं. वाळिंबे, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९७४
  ९. 'साहित्याचे तत्त्वज्ञान', वि. ना. ढवळे, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९८४

१०. 'साहित्याचे नवीन भाषातत्त्वज्ञान', वि. ना. ढवळे, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९९७

११. 'टीकाविवेक', श्री. के. क्षीरसागर, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८०(दु.आ.)

साहित्य आणि मानसशास्त्र :

१. 'सामान्य मानसशास्त्र', र. वि. पंडित, पायल प्रकाशन, नागपूर, १९७६

२. 'मानसशास्त्र', व. वि. अकोलकर, श्यामला वनारसे, मराठी विश्वकोश, खंड १३, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९८७ (पृ.२८८ ते २९८)

३. 'मानसशास्त्र : सद्यःकालीन प्रचलित संप्रदाय', कुंदा दाभोळकर, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २०००

४. 'अबोध आणि नवा बोध', अनिरुद्ध कुलकर्णी, नवभारत, एप्रिल - मे १९८२

५. 'मन' मे. पुं. रेगे, 'मराठी विश्वकोश', खंड १२, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९८५ (पृ.११२७ ते ११२९)

६. 'मराठी नाटक आणि मनोविकृती', संपादक : स्नेहल तावरे, सुधा शाळिग्राम, विमल प्रकाशन, पुणे, १९९०

७. 'Key ideas in Personality Theories', James R.Scroggs, West Pub.Com., 1985

८. 'Personality and Personal Growth', James Faeliman and Robert Frager, Harper and Kaw, New York, 1976

साहित्य आणि समाजशास्त्र :

१. 'साहित्य, समाज आणि संस्कृती', दिगंबर पाध्ये, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९९८

२. 'साहित्यविचार आणि समाजचिंतन', संपा.भा.शं.भणगे, ओरिएण्ट लाँगमन्स लिमिटेड, मुंबई, १९६८

३. 'साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ', रा.ग.जाधव, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९९६ (दु.आ.)

४. 'मराठी वाङ्मय :स्वातंत्र्योत्तर संदर्भ', रा.ग.जाधव, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९८

५. 'समाजशास्त्रीय विचारातील प्रमुख प्रवाह', रेमंड ऑरा, अनु. हेमकांत बुलकुंदी, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००१

६. 'साहित्य आणि सांस्कृतिक अनुबंध', म. सु. पाटील, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, २००१

७. 'साहित्य आणि समाज', अविनाश सहस्रबुध्दे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९७०

८. 'साहित्य आणि समाजजीवन', लालजी पेंडसे, न्यू मनोहर प्रिंटिंग प्रेस, मुंबई, १९३५

९. 'मार्क्सवाद आणि मराठी साहित्य', वि. स. जोग, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९८१

१०. 'मार्क्सवादी साहित्यविचार', के. रं. शिरवाडकर, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९८०

११. 'साहित्यवेध', के. रं. शिरवाडकर, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९८

१२. 'मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती', आनंद यादव, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८५

१३. 'साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ', अंजली सोमण, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८९

१४. 'सामाजिक शास्त्रे आणि साहित्य : अंतःसंबंध', संपा. ह. श्री. साने, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९५

१५. 'समीक्षेची नवी रूपे', गंगाधर पाटील, मॅजेस्टिक प्रकाशन, मुंबई, १९८९

१६. 'साहित्य आणि समाज', श्री. ना. चाफेकर, प्रकाशक : श्री. ना. चाफेकर, पुणे, १९६७

१७. 'समाज आणि साहित्यसमीक्षा', डॉ.यशवंत मनोहर, सुगावा प्रकाशन, पुणे, १९९२

१८. 'संतसाहित्याचे समाजशास्त्रीय अध्ययन', सदानंद मोरे, अंतर्भूत : 'संतसाहित्य : अभ्यासाच्या काही

- दिशा', संपा.कल्याण काळे व रा. शं. नगरकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९२
१९. 'मराठी साहित्यातील स्पंदने', गो.म.कुलकर्णी, सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, १९८५
२०. 'साहित्य : समीक्षा आणि संवाद', डॉ. रवींद्र ठाकूर, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९९९
२१. 'Sociology of Literature', Robert, Escarpit, International Encyclopedia of Social Sciences, Volume No. 9, Page - 447
२२. 'Sociology of Art and Literature', (ed.) Alberecht, Milton C Barnelt and others, Duckworth Publishers, London, 1982 (S.E.)

साहित्य आणि राज्यशास्त्र :

१. 'आधुनिक भारत', आचार्य शं. दं. जावडेकर, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९८९
२. 'महाराष्ट्रातील राष्ट्रवादाचा इतिहास', नलिनी पंडित, मॉडर्न बुक डेपो प्रकाशन, पुणे, १९७२ (दु. आ.)
३. 'माक्सचा मानवविचार', मुरलीधर पवार, लोकवाड्मय गृह, मुंबई, २०००
४. 'स्त्रीवादी समीक्षा : स्वरूप आणि उपयोजन', अश्विनी धोंगडे, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९९३
५. 'गांधीवाद आणि आधुनिक मराठी साहित्य', संपा. द. दि. पुंडे, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९५
६. 'राजकीय चळवळ आणि मराठी नाट्यसृष्टी', ना. कृ. शनवारे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९७७
७. 'स्त्रीवादी संकल्पना उपयोजन', संपा. मंगला वरखेडे, का. स. वाणी मराठी प्रगत अध्ययन केंद्र, धुळे, १९९९
८. 'मराठी फार्स', संपा. भीमराव कुलकर्णी, म. सा. परिषद, पुणे, १९७७
९. 'अक्षरवाटा', म. सु. पाटील, अनमोल प्रकाशन, पुणे, १९८२
१०. 'नाटककार खाडिलकर : एक अभ्यास', वा. ल. कुळकर्णी, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९७८ (दु. आ.)

११. 'आंबेडकरी चळवळ आणि साहित्य', डॉ. यशवंत मनोहर, अभय प्रकाशन, नागपूर, १९९३

साहित्य आणि इतिहास :

१. 'महाराष्ट्राच्या जीवनातील स्थित्यंतरे आणि त्यांचा साहित्यावर व संस्कृतीवर झालेला परिणाम', भवानीशंकर पंडित, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे १९९९
२. 'घाशीराम कोतवाल', श्यामला वनारसे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९७७
३. 'मध्ययुगीन महाराष्ट्राचा इतिहास', ग. ह. खरे, संपा. गो. म. कुलकर्णी, सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००१
४. 'इतिहास, समाजविचार आणि केशवसुत', राजा दीक्षित, लोकवाड्मय गृह, मुंबई, १९९३
५. 'महाराष्ट्राचा इतिहास : प्रागैतिहासिक महाराष्ट्र', खंड १, भाग १, शां. भ. देव, म. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२
६. 'इतिहासाचे तत्त्वज्ञान', तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी, मराठी विश्वकोश, खंड ३, म. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९७६
७. 'इतिहास', सदाशिव आठवले, मराठी विश्वकोश, खंड ३, म. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९७६
८. 'इतिहास म्हणजे काय?', - वि. गो. लेले, (उसी ए.क. थहीं ली कळीं?) कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९८४
९. 'मराठी ऐतिहासिक कादंबरी : एक अभ्यास', विभा शहा, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९९
१०. 'नाटयव्यक्तिरेखा : पौराणिक - ऐतिहासिक', डॉ. वि. भा. देशपांडे, नवीन उद्योग प्रकाशन, पुणे, १९९६

११. 'The Sociology of Literature', Laurenson Diann and Swingwood Alan, Mac Gibbon and kee Ltd. London, 1972
१२. 'The Sociology of Literature', Theoretical Approaches - Routh Jane And Wolff Jawed (ed.) University of Keele, Keele , 1977
१३. 'Western India : History, Society and Culture', Paranjpe Shrikant and others (ed.), History Teachers Association, Pune, 1997

साहित्य आणि वाङ्मयीतिहासाचे तत्त्वज्ञान :

१. 'भारतीय वाङ्मयेतिहासलेखनाची पाच आधारसूत्रे', सुजित मुखर्जी (अनुवाद : स. गं. मालशे), 'वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना', संपा. द. दि. पुंडे, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९४ (दु. आ.)
२. 'वाङ्मयेतिहास', दत्तात्रय पुंडे, 'मराठी विश्वकोश', खंड १५, म. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९९५, (पृ १२५९ ते १२६४)
३. 'वाङ्मयेतिहासाची रचना : ध्येय, दृष्टिकोन व पद्धती', वि. वि. पटवर्धन, 'साहित्यविचार' प्रा. रा. श्री. जोग गौरवग्रंथ, संपा. द. न. गोखले आणि इतर, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६४
४. 'मराठी 'वाङ्मयेतिहासाची साधनसामुग्री', शं. गो. तुळपुळे, प्रवास, सुविचार प्रकाशन, नागपूर, १९६४
५. 'साहित्यचिंतन', संपा. व. दि. कुलकर्णी, मराठी विभाग प्रकाशन, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई, १९६४
६. 'वाङ्मयीतिहास : सद्यःस्थिती आणि अपेक्षा', संपा. गो. म. कुलकर्णी आणि द. दि. पुंडे, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे

साहित्य आणि भाषाविज्ञान :

१. 'भाषा: अंतःसूत्र आणि व्यवहार', संपा. मु. ग. पानसे, म. सा. परिषद, पुणे, १९६१
२. 'आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धांत आणि उपयोजन', मिलिंद मालशे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९९५
३. 'साहित्याची भाषा', भालचंद्र नेमाडे, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८७
४. 'साहित्याची भाषा', कल्याण काळे, 'साहित्यविचार', संपा. द. दि. पुंडे, स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९६
५. 'मराठी भाषा आणि शैली', रमेश धोंगडे, अश्विनी धोंगडे, मधुराज पब्लिकेशन्स, पुणे १९९३(तृ.आ.)
६. 'शैलीमीमांसा', दिलीप धोंगडे, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर (जि.अहमदनगर), २००२.
७. 'शैलीवैज्ञानिक समीक्षा', रमेश धोंगडे, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९९३

साहित्य आणि विज्ञान :

१. 'काव्य, शास्त्र व तत्त्वज्ञान', अंतर्भूत : द. के. केळकर, काव्यालोचन, मनोहर ग्रंथमाला प्रकाशन, पुणे, १९५६ (तृ. आ.)
२. 'ज्ञानवृद्धी ही जीवितातील काव्याची हानी करते काय?', अंतर्भूत : वा.न.जोशी, ज्ञान हे विष की अमृत?, मॉडर्न बुक डेपो, पुणे, १९६०.
३. 'काव्याच्या पायावर शास्त्र', अंतर्भूत : पु. ग. सहस्रबुध्दे, राजविद्या, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९५१
४. 'परिभाषेची परिभाषा', अंतर्भूत : अशोक केळकर, वैखरी, मॅजेस्टिक प्रकाशन, पुणे
५. 'मराठी विज्ञानकथा', आ. ना. पेडणेकर, अनुष्ठुभ, मे - जून १९८५
६. 'मराठी विज्ञानकथा', विश्वनाथ सावदेकर, युगवाणी, मे - जून १९८५
७. 'महाराष्ट्र आणि विज्ञान विशेषांक', 'युगवाणी', जुलै - ऑगस्ट १९८४, सप्टें - ऑक्टो १९८४
८. 'नवभारत', दिवाळी १९८४

९. 'विज्ञानसाहित्य आणि संकल्पना', संपा. व. दि. कुलकर्णी आणि निरंजन घाटे, नीहारा प्रकाशन, पुणे, १९९०
१०. प्रस्तावना, निरंजन घाटे, 'मराठीतील निवडक विज्ञानकथा', संपा. निरंजन घाटे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, २००१
११. 'साहित्य आणि विज्ञान', अनु. रा. भि. जोशी, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई
१२. 'Science and Literature', Dictionary of World, Shipley Joseph
१३. 'Science and Poetry', Preminger Alex, Princeton Encyclopaedia of Poetry and Poetics.

साहित्य आणि सौंदर्यशास्त्र :

१. 'सौंदर्यमीमांसा', रा. भा. पाटणकर, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९८१ (दु. आ.)
२. 'सौंदर्य आणि साहित्य', बा. सी. मर्ढेकर, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७५ (तृ. आ.)
३. 'सौंदर्यानुभव', प्रभाकर पाध्ये, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७९
४. 'सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य', शरच्चंद्र मुक्तिबोध, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९९७ (दु. आ.)

अभ्यासपत्रिका - ३ (ऐच्छिक)

श्रेयांक - ५

सूचना : विद्यार्थ्यांला अ, ब, क पैकी एक विषय निवडता येईल.

अ. मध्ययुगीन साहित्य : प्रेरणा आणि स्वरूप

घटक १ मध्ययुगीन साहित्य : प्रेरणा आणि स्वरूप :

१. धर्मपंथ, संप्रदाय व वाङ्मय ह्यांचे परस्परसंबंध
२. धर्मसंप्रदायेतर साहित्य (बखर, पंडिती काव्य, शाहिरी काव्य इ.)
३. राजकीय स्थित्यंतरे आणि मराठी साहित्यनिर्मिती

घटक २ मध्ययुगीन साहित्याच्या संशोधनाची साधने :

पोथ्या, हस्तलिखिते, बखरवाङ्मय, ऐतिहासिक पत्रव्यवहार व कागदपत्रे, पोवाडे, लावण्या, संतचरित्रे इ.

घटक ३ मध्ययुगीन साहित्याच्या संशोधनाचे स्वरूप :

१. पाठचिकित्सा
२. संहितानिश्चिती
३. अन्वयार्थ
४. सांस्कृतिक पार्श्वभूमी

घटक ४ मध्ययुगीन साहित्याचे आकलन आणि मूल्यमापन : (आशय आणि अभिव्यक्तीच्या अंगाने)

१. मध्ययुगीन वाङ्मयप्रकारांच्या प्रेरणा
२. विविध वाङ्मयप्रकार : एक अनुबंध (टीकाग्रंथ, चरित्र, आख्याने, स्फुट रचना, प्रयोगरूप कला (झशीषोळपस अर्षी))
३. त्या त्या संप्रदायातील वाङ्मयप्रकार, इतर संप्रदायातील वाङ्मयप्रकारांचे तौलानिक अध्ययन
४. संप्रदायेतर वाङ्मयप्रकार

घटक ५ आधुनिक परिप्रेक्ष्यातून मध्ययुगीन साहित्याचे पुढील घटकांच्या साहाय्याने

संशोधन :

१. तत्त्वज्ञान
२. भाषावैज्ञानिक
३. तौलनिक
४. लोकतत्त्वीय
५. समाजशास्त्रीय
६. कालखंड
७. वाङ्मयप्रकार

अ. मध्ययुगीन साहित्य : प्रेरणा आणि स्वरूप

संदर्भग्रंथसूची

१. 'वारकरी पंथाचा इतिहास', शं. वा. दांडेकर, धार्मिक वाङ्मय प्रकाशन मंडळ संस्था, आळंदी, १९६६
२. 'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', खंड १ ते ३, ल. रा. पांगारकर, प्रकाशक : पांगारकर ल. रा., १९३२
३. 'यादवकालीन मराठी भाषा', शं. गो. तुळपुळे, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७३ (दु. आ.)
४. 'महाराष्ट्रीय संतमंडळाचे ऐतिहासिक कार्य', बा. र. सुंठणकर, बेळगाव, १९४८
५. 'संतवाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती', गं. बा. सरदार, म. सा. प., पुणे, १९६२ (दु. आ.)
६. 'संत, पंत व तंत', श्री. म. माटे, ठोकळ प्रकाशन, पुणे, १९५७
७. 'प्राचीन मराठी गद्य : प्रेरणा आणि परंपरा', श्री. रं. कुलकर्णी, सिंधू पब्लिकेशन्स, मुंबई, १९७०
८. 'गंगाजळी', रा. चिं. ढेरे, नीलकंठ प्रकाशन, पुणे, १९७२
९. 'वारकरी संप्रदाय : उदय व विकास', भा. पं. बहिरट, अ. ज्ञा. भालेराव, व्हीनस, पुणे, १९७२
१०. 'मराठी संतसाहित्यावर बौद्ध धर्माचा प्रभाव', भ. वा. लोखंडे, अशोक प्रकाशन, नागपूर, १९७९
११. 'आनंदाचा डोह', रा. ग. जाधव, प्राज्ञ पाठशाळा मंडळ, वाई, १९७६
१२. 'वागर्थ', रा. ग. जाधव, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००२
१३. 'संतसाहित्य व लोकसाहित्य : काही अनुबंध', रा. चिं. ढेरे, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९७८
१४. 'वैदिक यज्ञ, मध्ययुगीन तंत्रसाधना आणि ज्ञानेश्वरप्रणीत भक्तियोग', स. रा. गाडगीळ, रामचंद्र दास्ताने आणि कंपनी, पुणे, १९७९
१५. 'मराठी साहित्याचे आदिबंध', उषा देशमुख, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९८२
१६. 'रामदास : प्रतिमा आणि प्रबोध', त्र्यं. वि. सरदेशमुख, अस्मिता प्रकाशन, पुणे, १९८४
१७. 'सांस्कृतिक संचित', वि. रा. करंदीकर, मॅजेस्टिक प्रकाशन, मुंबई, १९८७
१८. 'आधुनिक मराठी वाङ्मयज्ञची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी', गो. म. कुलकर्णी, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९४
१९. 'स्मृतिस्थळ', संपा. डॉ. रमेश आवलगावकर, चंद्रकला प्रकाशन, पुणे, १९९९
२०. 'महानुभाव तत्त्वज्ञान', वि. भि. कोलते, अरुण प्रकाशन, मलकापूर, १९७५
२१. 'महानुभावांचे आचारधर्म', वि. भि. कोलते, अरुण प्रकाशन, मलकापूर, १९७५
२२. 'महानुभाव साहित्यसंशोधन', खंड १, डॉ. यू. म. पठाण, मराठवाडा विद्यापीठ प्रकाशन, औरंगाबाद, १९७३
२३. 'शाहिरी वाङ्मयाच्या धारा', डॉ. विश्वनाथ शिंदे, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९६
२४. 'पैंजण', म. ना. अदवंत, साहित्य प्रसार केंद्र, नागपूर
२५. 'मराठी बखरीतील फार्सीचे स्वरूप', डॉ. यू. म. पठाण, मराठवाडा विद्यापीठ प्रकाशन, औरंगाबाद, १९६३
२६. 'यादवकालीन महाराष्ट्र', मु. ग. पानसे, मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय, मुंबई, १९६३
२७. 'संतसाहित्य : काही निरीक्षणे', गो. म. कुलकर्णी, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९४
२८. 'संतसाहित्य : अभ्यासाच्या काही दिशा', डॉ. कल्याण काळे, रा. शं. नगरकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९२
२९. 'धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय', र. बा. मंचरकर, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०००
३०. 'मराठ्यांच्या इतिहासाची साधने', वि. का. राजवाडे, राजवाडे इतिहास संशोधन मंडळ, धुळे, खंड ४

(समग्र खंडमाला)

३१. 'तुकारामाच्या अभंगांचा चिकित्सक अभ्यास', द. बा. पटवर्धन, अप्रकाशित प्रबंध, मुंबई विद्यापीठ, १९५३
३२. 'प्राचीन वाङ्मयज्ञाचा इतिहास', अ. ना. देशपांडे, भाग १, पूर्वार्ध आणि उत्तरार्ध, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६६. भाग ४, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७७
३३. 'धर्म आणि समाजपरिवर्तन', गं. बा. सरदार, मागोवा प्रकाशन, पुणे, १९८२
३४. 'मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', संपा. शं. गो. तुळपुळे, खंड १, म. सा. प., पुणे, १९८४, खंड २, भाग १ आणि २, संपा. स. गं. मालशे, १९८२, खंड ३, म. सा. प., पुणे, १९७३
३५. 'नरेंद्र, एकनाथ आणि सामराज यांची रुक्मिणीस्वयंवरे : एक चिकित्सक अभ्यास', डॉ. रमेश आवलगावकर, चंद्रकला प्रकाशन, पुणे, १९९६
३६. 'श्रीज्ञानदेव, नामदेव काळ: एक अभ्यास', संपा. डॉ. अशोक कामत, डॉ. ओमश्रीश दत्तोपासक, श्रीज्ञानेश्वरमहाराज संशोधन कमिटी, आळंदी, २००१
३७. 'संत नामदेवविषयक अभ्यास', संपा. डॉ. अशोक कामत, प्रा.सतीश बडवे, श्रीज्ञानेश्वरमहाराज संशोधन कमिटी, आळंदी, २००१
३८. 'मांदियाळी', उषा देशमुख, माया प्रकाशन, नागपूर, २००१
३९. 'ज्ञानमोचन' त्रैमासिकांचे अंक, संपा. डॉ. डॉ. रमेश आवलगावकर, सर्वज्ञ विद्यापीठ, श्रीरामपूर
४०. 'लीळाचरित्र', संपा. वि. भि. कोलते, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९८२
४१. 'प्राचीन मराठी चरित्रलेखन', डॉ. वसंत बोरगावकर, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९७८
४२. 'संतसाहित्याची सामाजिक आणि राष्ट्रीय कामगिरी', गं. बा. सरदार, दिल्ली डायरेक्टर पब्लिकेशन डिव्हिजन, दिल्ली, १९६६
४३. 'चक्रपाणी', रा. चिं. ढेरे, विश्वकर्मा साहित्यालय, पुणे, १९७०
४४. 'महाराष्ट्राचा देव्हारा', रा. चिं. ढेरे, विश्वकर्मा साहित्यालय, पुणे, १९७८
४५. 'नाथसंप्रदाय : उदय व विस्तार', प्र. न. जोशी, राजीव प्रकाशन, ठाणे, १९७७
४६. 'महानुभावांची अन्वयस्थळे', डॉ. रमेश आवलगावकर, चंद्रकला प्रकाशन, पुणे, १९९६
४७. 'शोधसंवाद', डॉ. रमेश आवलगावकर, साहित्यसेवा प्रकाशन, औरंगाबाद, १९६३
४८. 'दृष्टांतपाठ : अन्वय आणि चिकित्सा', डॉ. सुहास राजनकर, ऋचा प्रकाशन, नागपूर, १९९८
४९. 'श्रीगोविंदप्रभुविषयक साहित्य : शोध व समीक्षा', डॉ. अविनाश आवलगावकर, चंद्रकला प्रकाशन, पुणे, १९९६
५०. 'प्राचीन मराठी कोरीव लेख', डॉ. शं. गो. तुळपुळे, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे, १९६३
५१. 'मध्ययुगीन मराठी साहित्य : एक पुनर्विचार', श्री. रं. कुलकर्णी, राजहंस प्रकाशन, पुणे, १९९५
५२. 'मन्हाटी लावणी', म. ना. अदवंत, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९५६
५३. 'प्राचीन मराठीच्या नवधारा', रा. चिं. ढेरे, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, १९७२
५४. 'मराठी बखर', र. वि. हेरवाडकर, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९५७
५५. 'मराठी बखरगद्य', गं. ब. ग्रामोपाध्ये, व्हीनस बुक स्टॉल, पुणे, १९५२
५६. 'मराठी शाहीर आणि शाहिरी वाङ्मय', य. न. केळकर, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे, १९७४
५७. 'वीरशैवांचे मराठी - हिंदी वाङ्मय : एक अभ्यास', डॉ. श्यामा घोणसे,

शैवभारती शोध प्रतिष्ठान, वाराणसी, २००२

प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम

प्रशासकीय मराठी

उद्दिष्टे -

१. प्रशासनाच्या विविध अंगांशी संबंधित कार्यालयीन कामकाज मराठीतून करण्याची क्षमता येणे.
२. प्रशासनाशी संबंधित परिभाषेवर प्रभुत्व येणे

अर्हता -

कोणत्याही शाखेचा पदवी किंवा अभियांत्रिकी शाखेतील पदविका
किंवा
प्रशासकीय सेवेतील कर्मचारी
आणि
पदविका अभ्यासक्रमाची प्रवेश परीक्षा उत्तीर्ण

उपलब्ध जागा -

२० जागा

कालावधी -

६ महिने

मूल्यमापन -

२०० गुणांची परीक्षा

अंतर्गत मूल्यमापन - १०० गुण

प्रशासकीय मराठी

अभ्यासक्रम -

१. प्रशासकीय लेखनाची मूलतत्त्वे
२. प्रशासकीय भाषेचे व्यावहारिक व साहित्यिक भाषेहून असणारे वेगळेपण
३. प्रशासकीय भाषेच्या उपयोगाची विविध क्षेत्रे-
  - ❖ सर्वसामान्य प्रशासकीय करणारी शासकीय निमशासकीय कार्यालये
  - ❖ न्यायालयीन कार्यालये
  - ❖ शिक्षणसंस्था, सामाजिक कार्य करणाऱ्या संस्था, वित्तसंस्था इ.
(प्रस्तुत अभ्यासक्रमात विद्यापीठीय प्रशासनातील भाषेच्या अनुषंगाने अभ्यासघटक नमूद केले आहेत.)
४. कार्यालयीन पत्रव्यवहार -
  - ❖ कुलगुरू, कुलसचिव इ. कार्यालयांशी करावयाचा पत्रव्यवहार, टिप्पण्या इ.
  - ❖ वेगवेगळ्या प्रशासकीय विभागांशी/विभागान्तर्गत पत्रव्यवहार(उदा. वित्त विभाग, आस्थापना, शैक्षणिक इ.)
  - ❖ वेगवेगळ्या शैक्षणिक विभागांशी/विभागांच्या कार्यालयाशी पत्रव्यवहार
  - ❖ बँका-अर्थसंस्था-देणगीदार, ग्रंथालय इत्यादींशी करावयाचा पत्रव्यवहार.
  - ❖ शासनाशी करावयाचा पत्रव्यवहार (उदा. मंत्रालय, शिक्षण संचालनालय, जिल्हाधिकारी, आयुक्त, महानगरपालिका वा तत्सम इ.)
५. अधिसभा, विद्यापरिषद, व्यवस्थापन परिषद, अभ्यास मंडळे इत्यादींशी कारभारातील मराठी भाषेचा वापर.
६. संलग्न महाविद्यालये व अन्य शैक्षणिक संस्था यांच्याशी होणारा कार्यालयाचा वा विभागांचा पत्रव्यवहार.
७. विविध पत्रांचे मसुदे, इतिवृत्तांतील नोंदी, प्रस्तावांचे मसुदे, पोच पावत्या इ. ची सिद्धता.
८. विद्यापीठीय प्रशासनातील पारिभाषिक संज्ञांचा कोश.
९. प्रसारमाध्यमे/संपर्क माध्यमे-वृत्तपत्रे, दूरदर्शन, आकाशवाणी इत्यादींशी करावयाचा पत्रव्यवहार.

संदर्भग्रंथ -

१. व्यावहारिक मराठी, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन.
२. व्यावहारिक मराठी-कल्याण काळे, द.दि. पुंडे, निराली प्रकाशन.
३. प्रशासकीय मराठी भाषेचा विकास-गीत भागवत, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई.
४. निवडक भाषा आणि जीवन-संपादक कल्याण काळे, मृणालिनी शहा, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.
५. शासकीय परिभाषा कोश-भाषा संचालनालय, मुंबई.

अमराठी भाषकांना मराठीचे अध्यापन

उद्दिष्टे -

१. दैनंदिन व्यवहारात उपयोगात येणाऱ्या मराठी भाषेचे आकलन करण्याची क्षमता अवगत होणे.
२. दैनंदिन सर्वसाधारण व्यवहारात मराठीतून बोलण्याची क्षमता येणे.
३. मराठी मजकूर वाचता येणे
४. मराठीत लिहिता येणे
५. सरावाने अधिकाधिक भाषाप्रभुत्व मिळविता यावे, यादृष्टीने मराठीचे किमान पायाभूत ज्ञान प्राप्त होणे.

अर्हता -

पूर्वपात्रतेची अट नाही.

उपलब्ध जागा -

२० जागा

कालावधी -

६ महिने

अमराठी भाषकांना मराठीचे अध्यापन

अभ्यासघटक-

१. आवश्यक अभ्यासघटक(वर्गातील)

- ❖ देवनागरी लिपीचा परिचय
- ❖ शब्दांचे उच्चारण
- ❖ अत्यावश्यक शब्दसंग्रहाचा परिचय(अभ्यासकाच्या गरजेनुसार शब्दसंग्रहाची व्याप्ती कमीअधिक होऊ शकेल.)
- ❖ वाक्यरचना (प्राथमिक पातळीवरील व्याकरणिक तपशिलांसह)
- ❖ वाचनक्षमतानिर्मिती(अभ्यासकाच्या गरजेनुसार)
- ❖ लेखनक्षमतानिर्मिती-स्वतंत्र/आधारित
- ❖ श्रुतलेखन

२. अभ्यासघटक(वर्गाबाहेरील)

- ❖ चित्रपट, नाटक, व्याख्याने, गाणी इत्यादी पाहणे, ऐकणे
- ❖ दैनंदिन जीवनाशी संबंधित दुकाने, बागा, प्रदर्शन, स्थानके इत्यादींना किंवा प्रेक्षणीय स्थळांना भेटी देणे - त्याविषयी बोलणे/लिहिणे.
- ❖ अपरिचित व्यक्तींशी संभाषण
- ❖ प्रासंगिक भाषणे

मूल्यमापन -

२०० गुणांची परीक्षा

अंतर्गत मूल्यमापन - १०० गुण

अंतिम लेखी परीक्षा - १०० गुण

सदर अभ्यासक्रम हिंदी व इंग्रजीमधून शिकविला जाईल.

संदर्भग्रंथ -

1. Learning Marathi – Dr. Kalyan Kale, Anjali Soman
2. An Intensive Course in Marathi- Vijaya Chitnis
And Suman Belwalakar, CIIL, Mysore.
3. An Intermediate Course in Marathi-Vijaya Chitnis & Suman Belwalkar, CIIL,
Mysore
२. गरजेनुसार दैनंदिन व्यवहाराशी संबंधित संदर्भ विद्यार्थ्यांना देण्यात यावेत. भाषेमध्ये वेगाने होत असणारे बदल पाहता ही संदर्भसामुग्री सतत अद्यावत करावी लागेल. तसेच वर्गातील विद्यार्थ्यांच्या पूर्वज्ञानानुसार ही त्यात बदल करावा लागेल.

पदविका अभ्यासक्रम

ग्रंथनिर्मितिव्यवहार -

उद्दिष्ट -

१. ग्रंथनिर्मिती व्यवहाराचे स्वरूप समजावून देणे.
२. संहिता संपादन, मुद्रण, वितरण या ग्रंथनिर्मिती-व्यवहारातील विविध टप्प्यांची ओळख होणे.
३. प्रत्यक्ष ग्रंथनिर्मिती व्यवहाराशी संबंधित अशा विविध घटकांचा परिचय होणे
४. प्रत्यक्ष ग्रंथनिर्मिती व्यवहारासाठी आवश्यक ते संयोजन कौशल्य विकसित होणे

अर्हता -

मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पदवी अथवा बारावीनंतर संबंधित क्षेत्रातील दोन वर्षांचा अनुभव
संगणकाचे ज्ञान
पदविका अभ्यासक्रमाची प्रवेश परीक्षा उत्तीर्ण

उपलब्ध जागा -

२० जागा

कालावधी -

१ वर्ष (संबंधित क्षेत्रात २ महिने प्रत्यक्ष प्रशिक्षण)

मुल्यमापन -

२०० गुणांची परीक्षा

अंतर्गत मूल्यमापन - १०० गुण

अंतिम लेखी परीक्षा - १०० गुण

ग्रंथनिर्मितिव्यवहार

अभ्यासघटक -

१. ग्रंथनिर्मितीची विविध उद्दिष्टे व प्रकार
२. ग्रंथनिर्मितीचे एकंदर नियोजन व व्यवस्थापन
३. ग्रंथनिर्मितीची प्रक्रिया : संहितानिर्मिती ते ग्रंथविक्री/ग्रंथवितरण, ग्रंथनिर्मितीचे एकंदर वेळापत्रक
४. ग्रंथसंपादनाची मूलतत्त्वे
५. ग्रंथनिर्मितीपूर्व संहितावाचन, संहितासंस्करणाची आवश्यकता/उपयुक्तता/मर्यादा
६. संहितानिश्चितीनंतरची निर्मितिप्रक्रिया : अक्षरजुळणी, मुद्रितशोधन, मांडणी, मुखपृष्ठ, मलपृष्ठावरील मजकूर, ग्रंथातील चित्रे/छायाचित्रे/तक्ते इत्यादींची योजना
७. ग्रंथमुद्रणव्यवहार : मुद्रणालयाची निश्चिती, ग्रंथाच्या प्रतींची संख्या, मुद्रणाचे स्वरूप, मुद्रणासाठी लागणारा कालावधी
८. ग्रंथसिद्धीनंतर : ग्रंथसिद्धीपूर्व व ग्रंथसिद्धीनंतरचे सर्वेक्षण, विक्री व वितरणव्यवस्था, जाहिरातव्यवस्था

संदर्भग्रंथ -

- ❖ प्रकाशन व्यवसाय परिचय : शरद गोगटे
- ❖ प्रकाशक-अखिल भारतीय मराठी प्रकाशक संघ.
- ❖ Basic Editing : A Practical Course- Nicole Harris
- ❖ Publishing Training Centre at Book House, 1991
- ❖ Butcher's Copy- editing – The Cambridge Handbook-Judith Butcher
- ❖ Hill Allan : In Pursuit of Publishing, John Murray, 1988, London
- ❖

प्रत्यक्ष त्या त्या क्षेत्रातील व्यक्तींकडून संदर्भसाहित्य मिळविण्यात येईल.

पदविका अभ्यासक्रम

पटकथालेखन पदविका -

उद्दिष्ट -

१. पटकथालेखन प्रक्रियेचे स्वरूप अवगत होणे
२. चित्रपट व इतर कला माध्यमे यांचा परस्पर संबंध समजणे
३. पटकथेचे विविध प्रकार समजणे
४. प्रत्यक्ष पटकथालेखनाची क्षमता येणे

अर्हता -

कोणत्याही शाखेचा पदवीधर
पदविका अभ्यासक्रमाची प्रवेश परीक्षा उत्तीर्ण

उपलब्ध जागा -

२० जागा

कालावधी -

६ महिने

मूल्यमापन -

२०० गुणांची परीक्षा

अंतर्गत मूल्यमापन - १०० गुण

अंतिम परीक्षा - १०० गुण

पटकथालेखन पदविका

अभ्यासघटक -

पटकथालेखन पदविका

- १) चित्रपट माध्यम
- २) पटकथा

३) पटकथेचे उपघटक

- ❖ संविधानक
- ❖ दृश्य आणि संधान
- ❖ व्यक्तिरेखाटन
- ❖ संवाद
- ❖ गीत

४) इतर साहित्यप्रकार आणि पटकथा

- ❖ कथा आणि चित्रपट
- ❖ कादंबरी आणि चित्रपट
- ❖ नाटक आणि चित्रपट
- ❖ कविता आणि चित्रपट

संदर्भ ग्रंथ -

- ❖ चंदेरी चित्रहार : रा.ग. जाधव
- ❖ चित्रपटाची गोष्ट : अनिल झणकर
- ❖ चित्रकथा : अशोक राणे
- ❖ मराठी चित्रपटाची पटकथा : कुमार अनिल
- ❖ बखर सिनेमाची : वसंत साठे
- ❖ शांताराम : व्ही. शांताराम
- ❖ आत्मचरित्रे : राम गबाले
- ❖ साधा माणूस : भालजी पेंढारकर
- ❖ Handbook of Screen play writing
- ❖ Indian Film- Panna Ghosh
- ❖ Indian Cinema Today- Arune Wasundevan
- ❖ रूपवाणी मासिक

- ❖ दीपावली : दिवाळी अंक १९८८
- ❖ एक झाड : दोन पक्षी : विश्राम बेडेकर